

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

از حسین تا تبرک

از دیدگاه قرآن و حدیث

(تفسیر موضوعی المیزان)

به اهتمام: سید مهدی امین

با نظارت: دکتر محمد بیستونی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

از حنین تا تبوک: جنگ‌های اسلام با یهود و اقوام دیگر از دیدگاه قرآن و حدیث

نویسنده:

مهدی امین

ناشر چاپی:

بیان جوان

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	از حنین تا تبوک: جنگ‌های اسلام با یهود و اقوام دیگر از دیدگاه قرآن و حدیث
۹	مشخصات کتاب
۹	فهرست مطالب
۱۲	تقدیم به
۱۳	متن تأییدیه حضرت آیه‌الله محمد یزدی
۱۳	متن تأییدیه حضرت آیه‌الله مرتضی مقتدایی
۱۴	متن تأییدیه حضرت آیه‌الله سیدعلی اصغر دستغیب نماینده محترم خبرگان رهبری در استان فارس
۱۴	مقدمه ناشر
۱۵	مقدمه مؤلف
۱۷	فصل اول: جنگ حنین
۱۷	جنگ حنین
۱۸	کثرت نفرات و غرور مسلمین
۱۹	دلایل شروع جنگ حنین و آرایش لشکر دشمن
۱۹	تجهیزات و ترکیب لشکر اسلام
۲۰	شروع جنگ و شکست مسلمین
۲۰	صدور فرمان مقاومت و برگشت فراریان
۲۱	کشته‌شدگان، غنایم، و اسرای دشمن
۲۱	امدادهای الهی و چگونگی هزیمت دشمن
۲۲	تقسیم غنایم و اعتراض انصار
۲۲	عزیزترین غنیمت انصار!
۲۳	بخشیدن اسراء به خانواده اسیران
۲۴	شهدای جنگ حنین

۲۴	پایمردان ثابت قدم جبهه حنین
۲۴	فصل دوم: آغاز جنگ‌های اسلام با یهود
۲۵	پیمان‌ها و جنگ‌های پیامبر با یهود
۲۵	یهود کافر پیمان‌شکن - بدترین جنبنده روی زمین
۲۶	برخورد قاطع با یهود
۲۶	خیانت یهود در نقض پیمان‌ها
۲۶	دستور جنگ با پیمان‌شکنان
۲۷	خلاصه تاریخ جنگ‌های مسلمانان با یهود
۲۷	سابقه کوچ یهود به مدینه
۲۷	معاهده و جنگ با یهود بنی قینقاع
۲۸	معاهده و جنگ با طایفه بنی النضیر
۲۹	معاهده و جنگ با بنی قریظه
۳۰	جنگ خیبر
۳۱	فصل سوم: جنگ با یهودیان بنی النضیر
۳۱	قبیله یهود بنی النضیر و پیمان‌شکنی آن‌ها
۳۳	توطئه مشترک منافقین و یهود بنی النضیر
۳۴	جزئیاتی از مقدمات و نتایج جنگ بنی النضیر
۳۵	مسئله غنایم بنی النضیر و دستور تقسیم آن
۳۷	برخورد انصار با مسئله تقسیم غنایم
۳۸	فصل چهارم: جنگ با یهودیان بنی قریظه
۳۸	پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه
۴۰	حکمیت بین یهود و مسلمانان
۴۱	سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده
۴۲	فصل پنجم: جنگ خیبر

- ۴۲ جنگ آینده، جنگ خیبر
- ۴۳ آزمایشی مجدد، در جنگی تازه
- ۴۳ رفع حکم جهاد از معلولین
- ۴۴ جزئیات جنگ خیبر در روایات اسلامی
- ۴۴ آغاز جنگ و شهادت عامر شاعر
- ۴۵ محاصره خیبر و ناتوانی عمرین خطاب
- ۴۵ رایت اسلام به دست علی سپرده می‌شود!
- ۴۶ علی در قلعه خیبر را از جا می‌کند!
- ۴۷ دعای رسول الله صلی الله علیه و آله در حق علی
- ۴۷ فتح قلاع یهود خیبر و اسارت آنها
- ۴۸ شرایط صلح یهود
- ۴۸ فدک تسلیم می‌شود!
- ۴۸ مسموم شدن رسول الله صلی الله علیه و آله
- ۴۹ فصل ششم: جنگ تبوک
- ۴۹ تدارک جنگ مسلمین با روم
- ۵۱ خطبه رسول الله صلی الله علیه و آله در مقدمه جنگ تبوک (۱۵۵)
- ۵۲ متخلفین از جنگ تبوک
- ۵۲ عقب‌مانده‌ها از لشکر
- ۵۳ ابوذر بی مرکب از لشکر عقب مانده
- ۵۳ سه رانده شده پشیمان
- ۵۵ جنگ تبوک، آزمایشی بین نفاق و صدق
- ۵۶ نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک
- ۵۷ حذف منافقین از جنگ تبوک
- ۵۸ تحلیلی در مسئله نفاق در مسلمانان اولیه

- ۵۸ مؤمنین، و مشکلات جنگ
- ۵۹ کارشکنی‌های منافقین در جنگ تبوک
- ۵۹ توطئه قتل رسول الله در جنگ تبوک
- ۶۱ تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک
- ۶۳ ساعات عسرت و دشواری جنگ تبوک
- ۶۴ تأمین‌کنندگان منابع مالی و جانی جنگ
- ۶۵ درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

از حنین تا تبوک: جنگ‌های اسلام با یهود و اقوام دیگر از دیدگاه قرآن و حدیث

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: از حنین تا تبوک: جنگ‌های اسلام با یهود و اقوام دیگر از دیدگاه قرآن و حدیث تفسیر موضوعی المیزان به اهتمام سیدمهدی امین با نظارت محمد بیستونی.

مشخصات نشر: قم: بیان جوان ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۱۸۳ جیبی

۱۸۳ ص ۱۶×۱۱/۵س.م.

فروست: تفسیر علامه [ج. ۳۴].

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۸-۱۲۷-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: این کتاب براساس کتاب "المیزان فی التفسیر القرآن" تألیف محمدحسین طباطبایی است.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: جنگ‌های اسلام با یهود و اقوام دیگر از دیدگاه قرآن و حدیث.

عنوان دیگر: تفسیر موضوعی المیزان.

موضوع: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴

موضوع: فتوحات اسلامی -- جنبه‌های قرآنی

شناسه افزوده: بیستونی محمد، ۱۳۳۷ - ناظر

شناسه افزوده: طباطبائی محمدحسین ۱۲۸۱ - ۱۳۶۰. المیزان فی تفسیر القرآن

شناسه افزوده: تفسیر علامه [ج. ۳۴].

رده بندی کنگره: BP۹۸/الف ۸۳ت ۳۴ ج. ۱۳۹۰

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۷۹

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۱۷۸۵۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

تأییدیه آیه‌الله محمد یزدی رئیس شورایعالی مدیریت حوزه علمیه ●●● ۵

تأییدیه آیه‌الله مرتضی مقتدائی مدیریت حوزه علمیه قم ●●● ۶

تأییدیه آیه‌الله سید علی اصغر دستغیب نماینده خبرگان رهبری ●●● ۷

مقدمه ناشر ●●● ۸

مقدمه مؤلف ●●● ۱۲

فصل اول: جنگ حنین ●●● ۱۷

جنگ حنین ●●● ۱۷

کثرت نفرات و غرور مسلمین ۲۰۰۰۰

(۲۰۹)

دلایل شروع جنگ حنین و آرایش لشکر دشمن ۲۲۰۰۰

تجهیزات و ترکیب لشکر اسلام ۲۴۰۰۰

(۲۱۰)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شروع جنگ و شکست مسلمین ۲۶۰۰۰

صدور فرمان مقاومت و برگشت فراریان ۲۷۰۰۰

کشته شدگان، غنایم، و اسرای دشمن ۲۸۰۰۰

امدادهای الهی و چگونگی هزیمت دشمن ۲۹۰۰۰

تقسیم غنایم و اعتراض انصار ۳۱۰۰۰

عزیزترین غنیمت انصار ۳۳۱۰۰۰

بخشیدن اسراء به خانواده اسیران ۳۴۰۰۰

شهادت جنگ حنین ۳۷۰۰۰

(۲۱۱)

پایمردان ثابت قدم جبهه حنین ۳۸۰۰۰

(۲۱۲)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فصل دوم: آغاز جنگ‌های اسلام با یهود ۴۱۰۰۰

پیمان‌ها و جنگ‌های پیامبر با یهود ۴۱۰۰۰

یهود کافر پیمان‌شکن - بدترین جنبنده روی زمین ۴۲۰۰۰

برخورد قاطع با یهود ۴۴۰۰۰

خیانت یهود در نقض پیمان‌ها ۴۶۰۰۰

دستور جنگ با پیمان‌شکنان ۴۷۰۰۰

خلاصه تاریخ جنگ‌های مسلمانان با یهود ۴۸۰۰۰

سابقه کوچ یهود به مدینه ۴۹۰۰۰

(۲۱۳)

معاهده و جنگ با یهود بنی قینقاع ۵۰۰۰۰

(۲۱۴)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

معاهده و جنگ با طایفه بنی النضیر ۵۱۰۰۰

معاهده و جنگ با بنی قریظه ۵۶۰۰۰

جنگ خیبر ۶۱۰۰۰

فصل سوم: جنگ با یهودیان بنی النضیر ۶۳۰۰۰

قبیله یهود بنی النضیر و پیمان‌شکنی آن‌ها ۶۳۰۰۰

توطئه مشترک منافقین و یهود بنی النضیر ۶۹۰۰۰

جزئیاتی از مقدمات و نتایج جنگ بنی النضیر ۷۴۰۰۰

مسئله غنایم بنی النضیر و دستور تقسیم آن ۷۸۰۰۰

(۲۱۵)

برخورد انصار با مسئله تقسیم غنایم ۸۵۰۰۰

(۲۱۶)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فصل چهارم: جنگ با یهودیان بنی قریظه ۸۷۰۰۰

پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه ۸۷۰۰۰

حکمت بین یهود و مسلمانان ۹۳۰۰۰

سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده ۹۵۰۰۰

فصل پنجم: جنگ خیبر ۹۹۰۰۰

جنگ آینده، جنگ خیبر ۹۹۰۰۰

آزمایشی مجدد، در جنگی تازه ۱۰۲۰۰۰

رفع حکم جهاد از معلولین ۱۰۴۰۰۰

(۲۱۷)

جزئیات جنگ خیبر در روایات اسلامی ۱۰۵۰۰۰

(۲۱۸)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

آغاز جنگ و شهادت عامر شاعر ۱۰۷۰۰۰

محاصره خیبر و ناتوانی عمر بن خطاب ۱۰۹۰۰۰

رایت اسلام به دست علی سپرده می‌شود ۱۱۰!۰۰۰

علی در قلعه خیبر را از جا می‌کند ۱۱۳!۰۰۰

دعای رسول الله صلی الله علیه و آله در حق علی ۱۱۴۰۰۰

فتح قلاع یهود خیبر و اسارت آن‌ها ۱۱۶۰۰۰

شرایط صلح یهود ۱۱۸۰۰۰

فدک تسلیم می‌شود ۱۱۹!۰۰۰

(۲۱۹)

مسموم شدن رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله ۱۲۰ ۰۰۰

(۲۲۰)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فصل ششم: جنگ تبوک ۱۲۳۰۰۰

تدارک جنگ مسلمین با روم ۱۲۳۰۰۰

خطبه رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله در مقدمه جنگ تبوک ۱۲۵۰۰۰

متخلفین از جنگ تبوک ۱۳۰۰۰۰

عقب‌مانده‌ها از لشکر ۱۳۲۰۰۰

ابوذر بی مرکب از لشکر عقب‌مانده ۱۳۳۰۰۰

سه رانده شده پشیمان ۱۳۵۰۰۰

جنگ تبوک، آزمایشی بین نفاق و صدق ۱۴۰۰۰۰

(۲۲۱)

نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک ۱۴۳۰۰۰

(۲۲۲)

فهرست مطالب

موضوع صفحه

حذف منافقین از جنگ تبوک ۱۴۷۰۰۰

تحلیلی در مسئله نفاق در مسلمانان اولیه ۱۵۱۰۰۰

مؤمنین، و مشکلات جنگ ۱۵۲۰۰۰

کارشکنی‌های منافقین در جنگ تبوک ۱۵۳۰۰۰

توطئه قتل رسول اللّه در جنگ تبوک ۱۵۵۰۰۰

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک ۱۶۰۰۰۰

ساعات عسرت و دشواری جنگ تبوک ۱۶۶۰۰۰

تأمین‌کنندگان منابع مالی و جانی جنگ ۱۷۰۰۰۰

(۲۲۳)

تقدیم به

إِلَى سَيِّدِنَا وَبَيْنِنَا مُحَمَّدٍ

رَسُولِ اللَّهِ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَإِلَى مَوْلَانَا

وَمَوْلَى الْمُؤَحِّدِينَ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَإِلَى بَضْعَةٍ

الْمُصْطَفَى وَبَهَجَهُ قَلْبَهُ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَإِلَى سَيِّدِي
 شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، السَّبْطَيْنِ، الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَإِلَى الْاِئِمَّةِ التَّسْعَةِ
 الْمَعْصُومِينَ الْمُكَرَّمِينَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ لِاسِيْمَا بَقِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَوَارِثِ عُلُومِ
 الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، الْمَعْدَّةَ لِقَطْعِ دَابِرِ الظُّلْمَةِ وَالْمُدْخِرِ لِأَحْيَاءِ الْفَرَائِضِ وَمَعَالِمِ الدِّينِ ،
 الْحُجَّجَةِ بْنِ الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَصْرِ وَالزَّمَانِ عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرْجَهُ الشَّرِيفَ فَيَا مُعَزَّ
 الْأَوْلِيَاءِ وَيَا مُدِلَّ الْأَعْدَاءِ أَيُّهَا السَّبَبُ الْمُتَّصِلُ بَيْنَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ قَدَمَسْنَا

(۴)

وَ أَهْلَنَا الضُّرَّ فِي غَيْبَتِكَ وَفِرَاقِكَ وَجِنَا بِيضَاعِهِ
 مُزْجَاهٍ مِنْ وَلَائِكَ وَمَحَبَّتِكَ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ مِنْ مَنَّكَ وَ
 فَضْلِكَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا بِنَظَرِهِ رَحْمَةً مِنْكَ
 إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

متن تأییدیه حضرت آیه‌الله محمد یزدی

رئیس دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری و رئیس شورایی عالی مدیریت حوزه علمیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قرآن کریم این بزرگ‌ترین هدیه آسمانی و عالی‌ترین چراغ هدایت که خداوند عالم به وسیله آخرین پیامبرش برای بشریت
 فرود فرستاده است؛ همواره انسان‌ها را دستگیری و راهنمایی نموده و می‌نماید. این انسان‌ها هستند که به هر مقدار بیشتر با این نور و
 رحمت

(۵)

ارتباط برقرار کنند بیشتر بهره می‌گیرند. ارتباط انسان‌ها با قرآن کریم با خواندن، اندیشیدن، فهمیدن، شناختن اهداف آن شکل
 می‌گیرد. تلاوت، تفکر، دریافت و عمل انسان‌ها به دستورالعمل‌های آن، سطوح مختلف دارد. کارهایی که برای تسهیل و روان و
 آسان کردن این ارتباط انجام می‌گیرد هر کدام به نوبه خود ارزشمند است. کارهای گوناگونی که دانشمند محترم جناب آقای دکتر
 بیستونی برای نسل جوان در جهت این خدمت بزرگ و امکان ارتباط بهتر نسل جوان با قرآن انجام داده‌اند؛ همگی قابل تقدیر و تشکر
 و احترام است. به علاقه‌مندان بخصوص جوانان توصیه می‌کنم که از این آثار بهره‌مند شوند.
 توفیقات بیش از پیش ایشان را از خداوند متعال خواهانم.

محمد یزدی

رئیس دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری ۱/۲/۱۳۸۸

(۶)

متن تأییدیه حضرت آیه‌الله مرتضی مقتدایی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توفیق نصیب گردید از مؤسسه قرآنی تفسیر جوان بازدید داشته باشم و مواجه شدم با یک باغستان گسترده پرگل و متنوع که
 به‌طور یقین از معجزات قرآن است که این ابتکارات و روش‌های نو و جالب را به ذهن یک نفر که باید مورد عنایت ویژه قرار

گرفته باشد القاء نماید تا بتواند در سطح گسترده کودکان و جوانان و نوجوانان و غیرهم را با قرآن مجید مأنوس به طوری که مفاهیم بلند و باارزش قرآن در وجود آنها نقش بسته و روش آنها را الهی و قرآنی نماید و آن برادر بزرگوار جناب آقای دکتر محمد بیستونی است که این توفیق نصیب ایشان گردیده و ذخیره عظیم و باقیات الصالحات جاری برای آخرت ایشان هست. به امید این که همه اقدامات با خلوص قرین و مورد توجه

(۷)

ویژه حضرت بقیت‌الله‌الاعظم ارواحنا فداه باشد.

مرتضی مقتدایی

به تاریخ یوم شنبه پنجم ماه مبارک رمضان المبارک ۱۴۲۷

(۸)

متن تأییدیه حضرت آیه‌الله‌سیدعلی‌اصغر دستغیب نماینده محترم خبرگان رهبری در استان فارس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ» (۸۹ / نحل)

تفسیر المیزان گنجینه گرانبھائی است که به مقتضای این کریمه قرآنی حاوی جمیع موضوعات و عناوین مطرح در زندگی انسان‌ها می‌باشد. تنظیم موضوعی این مجموعه نفیس اولاً موجب آن است که هر کس عنوان و موضوع مدنظر خویش را به سادگی پیدا کند و ثانیاً زمینه مناسبی در راستای تحقیقات موضوعی برای پژوهشگران و اندیشمندان جوان حوزه و دانشگاه خواهد بود.

این توفیق نیز در ادامه برنامه‌های مؤسسه قرآنی تفسیر جوان در تنظیم و نشر آثار

(۹)

قرآنی مفسرین بزرگ و نامی در طول تاریخ اسلام، نصیب برادر ارزشمندم جناب آقای دکتر محمد بیستونی و گروهی از همکاران قرآن‌پژوه ایشان گردیده است. امیدوارم همچنان از توفیقات و تأییدات الهی برخوردار باشند.

سیدعلی اصغر دستغیب

۲۸/۹/۸۶

(۱۰)

مقدمه ناشر

براساس پژوهشی که در مؤسسه قرآنی تفسیر جوان انجام شده، از صدر اسلام تاکنون حدود ۱۰/۰۰۰ نوع تفسیر قرآن کریم منتشر گردیده است که بیش از ۹۰٪ آنها به دلیل پر حجم بودن صفحات، عدم اعرابگذاری کامل آیات و روایات و کلمات عربی، نثر و نگارش تخصصی و پیچیده، قطع بزرگ کتاب و... صرفاً برای «متخصصین و علاقمندان حرفه‌ای» کاربرد داشته و افراد عادی جامعه به ویژه «جوانان عزیز» آنچنان که شایسته است نمی‌توانند از این قبیل تفاسیر به راحتی استفاده کنند.

مؤسسه قرآنی تفسیر جوان ۱۵ سال برای ساده‌سازی و ارائه تفسیر موضوعی و کاربردی در کنار تفسیر ترتیبی تلاش‌های گسترده‌ای را آغاز نموده است که چاپ و انتشار تفسیر جوان (خلاصه ۳۰ جلدی تفسیر نمونه، قطع جیبی) و تفسیر نوجوان (۳۰ جلدی، قطع

جیبی

(۱۱)

کوچک) و بیش از یکصد تفسیر موضوعی دیگر نظیر باستان‌شناسی قرآن کریم، رنگ‌شناسی، شیطان‌شناسی، هنرهای دستی، ملکه گمشده و شیطانی همراه، موسیقی، تفاسیر گرافیکی و... بخشی از خروجی‌های منتشر شده در همین راستا می‌باشد. کتابی که ما و شما اکنون در محضر نورانی آن هستیم حاصل تلاش ۳۰ ساله «استادارجمند جناب آقای سیدمهدی امین» می‌باشد. ایشان تمامی مجلدات تفسیرالمیزان را به دقت مطالعه کرده و پس از فیش برداری، مطالب را «بدون هیچ گونه دخل و تصرف در متن تفسیر» در هفتاد عنوان موضوعی تفکیک و برای نخستین بار «مجموعه ۷۰ جلدی تفسیر موضوعی المیزان» را تدوین نموده که هم به صورت تک موضوعی و هم به شکل دوره‌ای برای جوانان عزیز قابل استفاده کاربرد است. «تفسیر المیزان» به گفته شهید آیه‌الله مطهری (ره) «بهترین تفسیری است که در میان (۱۲) از حنین تا تبوک

شیعه و سنی از صدر اسلام تا امروز نوشته شده است». «المیزان» یکی از بزرگ‌ترین آثار علمی علامه طباطبائی (ره)، و از مهم‌ترین تفاسیر جهان اسلام و به حق در نوع خود کم‌نظیر و مایه مباهات و افتخار شیعه است. پس از تفسیر تبیان شیخ طوسی (م ۴۶۰ه) و مجمع‌البیان شیخ طبرسی (م ۵۴۸ه) بزرگ‌ترین و جامع‌ترین تفسیر شیعی و از نظر قوت علمی و مطلوبیت روش تفسیری، بی‌نظیر است. ویژگی مهم این تفسیر به کارگیری تفسیر قرآن به قرآن و روش عقلی و استدلالی است. این روش در کار مفسر تنها در کنار هم گذاشتن آیات برای درک معنای واژه خلاصه نمی‌شود، بلکه موضوعات مشابه و مشترک در سوره‌های مختلف را کنار یکدیگر قرار می‌دهد، تحلیل و مقایسه می‌کند و برای درک پیام آیه به شیوه تدبیری و اجتهادی توسل می‌جوید. یکی از ابعاد چشمگیر المیزان، جامعه‌گرایی تفسیر است. بی‌گمان این خصیصه از مقدمه ناشر (۱۳)

اندیشه و گرایش‌های اجتماعی علامه طباطبائی (ره) برخاسته است و لذا به مباحثی چون حکومت، آزادی، عدالت اجتماعی، نظم اجتماعی، مشکلات امت اسلامی، علل عقب ماندگی مسلمانان، حقوق زن و پاسخ به شبهات مارکسیسم و ده‌ها موضوع روز، روی آورده و به طور عمیق مورد بحث و بررسی قرار داده است. شیوه مرحوم علامه به این شرح است که در آغاز، چند آیه از یک سوره را می‌آورد و آیه، آیه، نکات لغوی و بیانی آن را شرح می‌دهد و پس از آن، تحت عنوان بیان آیات که شامل مباحث موضوعی است به تشریح آن می‌پردازد. ولی متأسفانه قدر و ارزش این تفسیر در میان نسل جوان ناشناخته مانده است و بنده در جلسات فراوانی که با دانشجویان یا دانش‌آموزان داشته‌ام همواره نیاز فراوان آنها را به این تفسیر دریافته‌ام و به همین دلیل نسبت به همکاری با جناب آقای (۱۴) از حنین تا تبوک

سیدمهدی امین اقدام نموده‌ام. امیدوارم این قبیل تلاش‌های قرآنی ما و شما برای روزی ذخیره شود که به جز اعمال و نیات خالصانه، هیچ چیز دیگری کارساز نخواهد بود.

دکتر محمد بیستونی

رئیس مؤسسه قرآنی تفسیر جوان

تهران - تابستان ۱۳۸۸

مقدمه ناشر (۱۵)

مقدمه مؤلف

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ

فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

این قرآنی است کریم

در کتابی مکنون

که جز دست پاکان و فهم خاصان بدان نرسد!

(۷۷ - ۷۹ / واقعه)

این کتاب به منزله یک «کتاب مرجع» یا فرهنگ معارف قرآن است که از «تفسیر المیزان» انتخاب و تلخیص، و بر حسب موضوع طبقه‌بندی شده است.

(۱۶)

در تقسیم‌بندی به عمل آمده از موضوعات قرآن کریم قریب ۷۰ عنوان مستقل به دست آمد. هر یک از این موضوعات اصلی، عنوان مستقلی برای تهیه یک کتاب در نظر گرفته شد. هر کتاب در داخل خود به چندین فصل یا عنوان فرعی تقسیم گردید. هر فصل نیز به سرفصل‌هایی تقسیم شد. در این سرفصل‌ها آیات و مفاهیم قرآنی از متن تفسیر المیزان انتخاب و پس از تلخیص، به روال منطقی، طبقه‌بندی و درج گردید، به طوری که خواننده جوان و محقق ما با مطالعه این مطالب کوتاه وارد جهان شگفت‌انگیز آیات و معارف قرآن عظیم گردد. در پایان کار، مجموع این معارف به قریب ۵ هزار عنوان یا سرفصل بالغ گردید.

از لحاظ زمانی: کار انتخاب مطالب و فیش‌برداری و تلخیص و نگارش، از

مقدمه مؤلف (۱۷)

اواخر سال ۱۳۵۷ شروع و حدود ۳۰ سال دوام داشته، و با توفیق الهی در لیالی مبارکه قدر سال ۱۳۸۵ پایان پذیرفته و آماده چاپ و نشر گردیده است.

هدف از تهیه این مجموعه و نوع طبقه‌بندی مطالب در آن، تسهیل مراجعه به شرح و تفسیر آیات و معارف قرآن شریف، از جانب علاقمندان علوم قرآنی، مخصوصاً محققین جوان است که بتوانند اطلاعات خود را از طریق بیان مفسری بزرگ چون علامه فقید آیه الله طباطبایی دریافت کنند، و برای هر سؤال پاسخی مشخص و روشن داشته باشند.

سال‌های طولانی، مطالب متعدد و متنوع درباره مفاهیم قرآن شریف می‌آموختیم اما وقتی در مقابل یک سؤال درباره معارف و شرایع دین‌مان قرار می‌گرفتیم، یک جواب مدون و مشخص نداشتیم بلکه به اندازه مطالب متعدد و متنوعی که شنیده بودیم باید

(۱۸) از حنین تا تبوک

جواب می‌دادیم. زمانی که تفسیر المیزان علامه طباطبایی، قدس الله سره الشریف، ترجمه شد و در دسترس جامعه مسلمان ایرانی قرار گرفت، این مشکل حل شد و جوابی را که لازم بود می‌توانستیم از متن خود قرآن، با تفسیر روشن و قابل اعتماد فردی که به اسرار مکنون دست یافته بود، بدهیم. اما آنچه مشکل می‌نمود گشتن و پیدا کردن آن جواب از لابلای چهل (یا بیست) جلد ترجمه فارسی این تفسیر گرانمایه بود. لذا این ضرورت احساس شد که مطالب به صورت موضوعی طبقه‌بندی و خلاصه شود و در قالب یک دائرةالمعارف در دسترس همه دین‌دوستان قرار گیرد. این همان انگیزه‌ای بود که موجب تهیه این مجلدات گردید.

بدیهی است این مجلدات شامل تمامی جزئیات سوره‌ها و آیات الهی قرآن نمی‌شود، بلکه سعی شده مطالبی انتخاب شود که در تفسیر آیات و مفاهیم قرآنی، علامه بزرگوار

مقدمه مؤلف (۱۹)

به شرح و بسط و تفهیم مطلب پرداخته است.

اصول این مطالب با توضیح و تفصیل در «تفسیر المیزان» موجود است که خواننده می‌تواند برای پی‌گیری آن‌ها به خود المیزان مراجعه نماید. برای این منظور مستند هر مطلب با ذکر شماره مجلد و شماره صفحه مربوطه و آیه مورد استناد در هر مطلب قید گردیده است.

ذکر این نکته لازم است که چون ترجمه تفسیر المیزان به صورت دو مجموعه ۲۰ جلدی و ۴۰ جلدی منتشر شده بهتر است در صورت نیاز به مراجعه به ترجمه المیزان، بر اساس ترتیب عددی آیات قرآن به سراغ جلد مورد نظر خود، صرف نظر از تعداد مجلدات بروید. و مقدر بود که کار نشر چنین مجموعه آسمانی در مؤسسه‌ای انجام گیرد که با هدف نشر معارف قرآن شریف، به صورت تفسیر، مختص نسل جوان،

(۲۰) از حنین تا تبوک

تأسیس شده باشد، و استاد مسلم، جناب آقای دکتر محمد بیستونی، اصلاح و تنقیح و نظارت همه‌جانبه بر این مجموعه قرآنی شریف را به عهده گیرد.

مؤسسه قرآنی تفسیر جوان با ابتکار و سلیقه نوین، و به منظور تسهیل در رساندن پیام آسمانی قرآن مجید به نسل جوان، مطالب قرآنی را به صورت کتاب‌هایی در قطع جیبی منتشر می‌کند. این ابتکار در نشر همین مجلدات نیز به کار رفته، تا مطالعه آن در هر شرایط زمانی و مکانی، برای جوانان مشتاق فرهنگ الهی قرآن شریف، ساده و آسان گردد...

و ما همه بندگانی هستیم هر یک حامل وظیفه تعیین شده از جانب دوست، و آنچه انجام شده و می‌شود، همه از جانب اوست! و صلوات خدا بر محمد مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله و خاندان جلیلش باد که نخستین حاملان این

مقدمه مؤلف (۲۱)

وظیفه الهی بودند، و بر علامه فقید آیه‌الله طباطبایی و اجداد او، و بر همه وظیفه‌داران این مجموعه شریف و آباء و اجدادشان باد، که مسلمان شایسته‌ای بودند و ما را نیز در مسیر شناخت اسلام واقعی پرورش دادند!

لیله قدر سال ۱۳۸۵

سید مهدی حبیبی امین

(۲۲) از حنین تا تبوک

فصل اول: جنگ حنین

جنگ حنین

«لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ...» (۲۵ تا ۲۸ / توبه)

قرآن مجید در ضمن آیات فوق تاریخ جنگ حنین را یادآوری می‌کند، و بر مؤمنین منت می‌گذارد که چگونه مانند سایر جنگ‌ها نصرتشان داد، آن هم چه نصرت عجیبی

(۲۳)

که در حین ضعف و کمی نفرت، به خاطر تأیید پیامبر خود، آیات عجیبی نشان داد و لشکریانی فرستاد که مؤمنین ایشان را نمی‌دیدند، و سکینت و آرامش خاطر در دل رسول گرامی خود و مؤمنین افکند، و کفار را به دست مؤمنین عذاب کرد!

«حنین» اسم بیابانی است میان مکه و طائف، که جنگ معروف حنین در آن جا اتفاق افتاده است. در این جنگ رسول خدا

صلی‌الله‌علیه‌وآله با قوم «هوازن» و «ثقیف» مصاف داد. روزی بود که بر مسلمین بسیار سخت گذشت، به طوری که در اول شکست خوردند و هزیمت کردند، و لکن در آخر خدای تعالی به نصرت خود تأییدشان فرمود، و در نتیجه غالب گشتند.

قرآن مجید با عبارت «خدا در مواقع بسیاری شما را یاری کرد...» تذکر می‌دهد که نصرت الهی لشکریان اسلام را در موازن متعدد و کثیر دستگیر شده است. مراد به این چند موطن، موطن جنگی است، از قبیل: جنگ بدر، جنگ احد، جنگ خندق، جنگ خیبر، و امثال آنها.

(۲۴) از حنین تا تبوک

داستان حنین و متعلقات آن از منت‌هایی حکایت می‌کند که خداوند متعال بر اهل اسلام نهاده و آنها را یاری فرموده است. در این جنگ، خدای تعالی در دل‌های مسلمین سکینت ایجاد کرده و با نزول ملائکه، دشمنان اسلام را عذاب فرموده است.

آیات، به طوری که ملاحظه می‌شود، خطاب به عموم مسلمین است، و این سؤال پیش می‌آید که در میان مسلمین گروهی از منافقین، و ضعفای در ایمان، و گروهی دیگر از دارندگان ایمان صادق به اختلاف مراتب، وجود داشتند، ولی همه مسلمین خطاب نصرت را دریافت کرده‌اند.

جواب این است که، درست است که همه در یک درجه از ایمان نبودند، لکن همین قدر

جنگ حنین (۲۵)

که مؤمنین صادق‌الایمان نیز در میان آنها بودند، کافی است که خطاب به طور دسته جمعی شود، چون همین مسلمین با همین درجه اختلاف در مراتب ایمانشان بودند که در جنگ‌های بدر و احد و خندق و خیبر و حنین و غیر آن شرکت کردند.

(۲۶) از حنین تا تبوک

کثرت نفرات و غرور مسلمین

آیه شریفه با عبارت «إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ» می‌فهماند که وضع روحی و غرور مسلمین در ساعات اولیه شروع جنگ چگونه بوده است؟

- وقتی به مسرت آورد شما را آن کثرتی که در خود دیدید، و در نتیجه اعتمادتان به خدا قطع شد، و به حول و قوت او تکیه نکردید، بلکه به حول و قوت خود اعتماد نمودید، و خاطر جمع شدید که با این همه کثرت که ماراست در همان ساعت اول دشمن را هزیمت می‌دهیم، و حال آن که کثرت نفرات بیش از یک سبب ظاهری نیست، و تازه سببیت آن هم به اذن خداست، که مسبب‌الاسباب است!

خداوند متعال به زودی روشنشان کرد که:

کثرت نفرات و غرور مسلمین (۲۷)

- کثرت جمعیت سببی موهوم بیش نیست، و در وسع خود هیچ غنایی ندارد، تا با غنای خود شما را بی‌نیاز از خدا گرداند!

- «وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ...!»

- «دشمن چنان شما را احاطه کرد که زمین با همه فراخی‌اش آن چنان بر شما تنگ گردید دیگر مأمنی که در آنجا قرار بگیرید، و پناهی که در آنجا بیاسایید و از شر دشمن خود را نگه دارید، پیدا نمی‌کردید، و در فرار کردنتان چنان بودید که به هیچ چیز دیگر غیر از فرار فکر نمی‌کردید!» (۲۵ / توبه)

خدای سبحان به سعه رحمتش و منت عظمتش بر آنان منت نهاد و یاری‌شان کرد و سکینت و آرامش در دل‌هایشان افکند و لشکریانی که آنان نمی‌دیدند به کمکشان فرستاد، و کفار را عذاب داد، و مسلمانان را (به طور مجمل، نه قطعی) وعده مغفرت و

(۲۸) از حنین تا تبوک

بخشش داد، تا نه فضیلت خوف از دل‌هایشان بیرون رود، و نه صفت امید از دل‌هایشان زایل گردد، بلکه وعده را طوری داد که اعتدال میان خوف و رجاء حفظ شود، و ایشان را به تربیت صحیحی که برای سعادت واقعی آماده‌شان سازد، تربیت کند. (تاریخچه این جنگ به نقل از روایات اسلامی به شرح زیر است):

دلایل شروع جنگ حنین و آرایش لشکر دشمن

وقتی رسول الله صلی الله علیه و آله مکه را فتح کرد، در اواخر رمضان و یا در شوال سال هشتم هجرت با مسلمانان به سوی حنین رفت تا با «هوازن و ثقیف» کارزار کند، چون رؤسای هوازن به سرکردگی مالک بن عوف نصری، با تمام اموال و اولاد حرکت کرده و به

دلایل شروع جنگ حنین و آرایش لشکر دشمن (۲۹)

سرزمین اوطاس آمده بودند تا با آن جناب بجنگند.

از جزئیات روایت زیر وضع آرایش و ترکیب لشکر دشمن مشخص می‌شود:

«... دریدبن صمه که رئیس قبیله "جشم" و مردی سالخورده و نابینا بود، همراه هوازن بود "درید" از ایشان پرسید: الان در کدام وادی هستیم؟ گفتند: به "اوطاس" رسیده‌ایم. گفت:

– چه جای خوبی است برای نبرد، نه خیلی نرم است و لغزنده، و نه سفت و ناهموار. آن گاه پرسید صدای رغاء شتران و نهیق خران و خوار کاروان و ثغاء گوسفندان و گریه کودکان می‌شنوم؟ گفتند: آری مالک بن عوف، همه اموال و کودکان و زنان را نیز حرکت داده است، تا مردم به خاطر دفاع از زن و بچه و اموالشان هم که شده باشد، پایداری کنند.

درید گفت: به خدا قسم، مالک برای گوسفندچرانی خوب است، نه برای فرماندهی جنگ! آن گاه گفت: مالک را نزد من آرید! وقتی مالک آمد، گفت:

(۳۰) از حنین تا تبوک

– ای مالک! تو امروز رئیس قومی، و بعد از امروز فردایی هم هست. روز آخر دنیا نیست که می‌خواهی نسل مردم را یک‌باره نابود کنی؟! مردم را به نزدیکی بلادشان ببر، و آن گاه مردان جنگی را سوار بر اسبان کن و به جنگ برو! چه در جنگ چیزی به کار نمی‌آید جز شمشیر و اسب!

اگر با مردان جنگی پیروز شدی سایر مردان و زنان و کودکان نیز به تو ملحق می‌شوند، اگر شکست خوردی در میان اهل و عیالت رسوا نمی‌شوی. مالک گفت:

– تو پیری سالخورده شده‌ای و دیگر آن عقل و آن تجربه‌ها که داشتی از دست داده‌ای!

(از مفردات روایت فوق ترکیب و وضع لشکر دشمن ملاحظه شد. روایتی هم که ذیلاً نقل می‌شود ترکیب و چگونگی آرایش لشکر اسلام را بیان می‌کند).

دلایل شروع جنگ حنین و آرایش لشکر دشمن (۳۱)

تجهیزات و ترکیب لشکر اسلام

رسول خدا صلی الله علیه و آله بزرگترین لواء جنگی خود را برافراشته و آن را به دست «علی بن ابیطالب» علیه السلام سپرده بود. به هر کاروانی که با پرچم خود وارد مکه شده بودند فرمود تا با همان پرچم خود و نفرات خود حرکت کنند. آن گاه بعد از

پانزده روز توقف در مکه، خیمه بیرون زد، و کسی را به نزد صفوان بن امیه فرستاد تا از او صد عدد زره عاریه کند. صفوان پرسید: عاریه است یا می‌خواهید از من به زور بگیرید؟ حضرت فرمود، بلکه عاریه است، آن‌هم به شرط ضمانت! صفوان صد عدد زره به آن‌جناب عاریه داد و خودش هم حرکت کرد.

از افرادی که در فتح مکه مسلمان شده بودند دو هزار نفر حرکت کردند.

(۳۲) از حنین تا تبوک

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله وقتی وارد مکه می‌شد ده هزار مسلمان همراهش بودند، و وقتی بیرون رفت دوازده هزار نفر همراهش بودند.

از ده هزار لشکر اسلام، چهار هزار نفر از انصار، هزار نفر از اسلم، هزار نفر از غفار، هزار نفر از اشجع، و هزار نفر از مهاجرین و طوایف دیگر، و هزار نفر از جهینه و هزار نفر هم از مزینه بودند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله یک نفر از یاران خود را نزد مالک بن عوف فرستاد، وقتی به او رسید، دید دارد به نفرات خود می‌گوید:

– هر یک از شما باید زن و بچه خود را دنبال سر خود قرار دهید، و همه باید غلاف شمشیرها را بکشید، و شبانه در دره‌های این سرزمین کمین بگیرید. وقتی آفتاب زد مانند یک تن واحد با هم حمله کنید و لشکر محمد را درهم بشکنید، چون او هنوز به

تجهیزات و ترکیب لشکر اسلام (۳۳)

کسی که دانای به حرب باشد بر نخورده است!

شروع جنگ و شکست مسلمین

رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله نماز صبح را خواند و به طرف بیابان حنین سرازیر شد، که ناگهان ستون‌هایی از لشکر هوازن از چهار طرف حرکت کردند.

در همان برخورد اول، مسلمانان قبیله بنوسلیم، که در پیشاپیش لشکر اسلام حرکت می‌کردند، شکست خوردند، و به دنبال ایشان بقیه سپاه هم، که به کثرت عدد خود تکیه کرده بودند، پا به فرار گذاشتند.

تنها علی بن ابیطالب علیه‌السلام علمدار سپاه باقی ماند، با یک عده قلیل، که تا آخر پایداری کردند. بقیه فراریان آن چنان فرار کردند که وقتی از جلوی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله عبور

(۳۴) از حنین تا تبوک

می‌کردند، اصلاً به آن جناب توجهی نداشتند.

صدور فرمان مقاومت و برگشت فراریان

عباس عموی پیامبر، زمام استر آن جناب را گرفته بود، و فضل پسر عباس، در طرف راست آن حضرت و ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب، در طرف چپش، و نوفل بن حارث و ربیع بن حارث با نه نفر از بنی هاشم، که دهمین آن‌ها ایمن پسر ام ایمن بود، در پیرامون آن حضرت قرار داشتند...

وقتی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرار کردن مردم را بدید به عمویش عباس، که مردی پر صدا

صدور فرمان مقاومت و برگشت فراریان (۳۵)

بود، فرمود: از این تپه بالا برو و فریاد برآور:

- ای گروه مهاجر و انصار! ای اصحاب بقره! ای کسانی که در زیر درخت حدیبیه بیعت کردید! به کجا می‌گریزید؟ رسول خدا این جاست! وقتی صدای عباس به گوش فراریان رسید، برگشتند و گفتند:

- لیبک و لیبک! مخصوصا انصار بدون درنگ بازگشتند، و با مشرکین کارزاری کردند که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

- الان تنور جنگ گرم شد! من بدون دروغ پیغمبرم! من پسر عبدالمطلب!

چیزی نگذشت که نصرت خدا نازل شد، و هوازن به طور فزاینده‌تری فرار کردند، و هر کدام به طرفی گریختند و مسلمانان به تعقیب آن‌ها برخاستند.

(۳۶) از حنین تا تبوک

کشته‌شدگان، غنایم، و اسرای دشمن

مالک بن عوف به سرعت هر چه تمام‌تر گریخت و خود را به درون قلعه طائف انداخت. از لشکریان دشمن نزدیک صد نفر کشته شدند، و غنیمت و افری از اموال و زنان نصیب مسلمانان گردید.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد زنان و فرزندان اسیر را به طرف «جعرا» ببرند و در آن جا نگهداری نمایند.

«بدیل بن ورقاء خزاعی» را مأمور نگهداری اموال کرد. آن حضرت خود به تعقیب فراریان برخاست، و قلعه طائف را برای دستگیر ساختن مالک بن عوف (ریشه فساد) محاصره کرد، و بقیه آن ماه را به محاصره گذرانید. وقتی ماه ذی‌القعدة داخل کشته‌شدگان، غنایم، و اسرای دشمن (۳۷)

شد از طائف صرف نظر فرمود و به جعرا آمد، و غنایم جنگ حنین و اوطاس را در میان لشکریان تقسیم کرد.

امدادهای الهی و چگونگی هزیمت دشمن

سعید بن مصیب می‌گوید: مردی که در صف مشرکین بود برای من تعریف کرد که وقتی ما با اصحاب رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله روبه‌رو شدیم به قدر دوشیدن یک گوسفند در برابر ما تاب مقاومت نیاوردند، و بعد از آن که صفوف ایشان را درهم شکستیم ایشان را به پیش می‌رانیدیم تا رسیدیم به صاحب استر ابلق (یعنی رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله) و ناگهان مردمی سفیدرو را دیدیم که به ما گفتند:

(۳۸) از حنین تا تبوک

- «شَاهِبِ الْوُجُوهُ اِرْجِعُوا - شب باد روی‌های شما، برگردید!»

و ما برگشتیم و در نتیجه همان‌ها که اسیر ما بودند برگشتند و بر ما غلبه کردند، و آن عده مردان سفیدرو همان‌ها بودند. (منظور راوی این است که آن‌ها همان ملائکه بودند).

زهری می‌گوید:

شنیدم که شیبه بن عثمان گفته بود که من دنبال رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را داشتم و در کمین بودم تا به انتقام خون طلحه بن عثمان و عثمان بن طلحه، که در جنگ احد کشته شده بودند، او را به قتل برسانم. خدای تعالی رسول خود را از نیت من با خبر کرده بود، پس برگشت و نگاهی به من کرد و به سینه‌ام زد و فرمود: تو را به خدا پناه می‌دهم، ای شیبه! من از شنیدن این کلام بندهای بدنم به لرزه در آمد. آن گاه به او که

امدادهای الهی و چگونگی هزیمت دشمن (۳۹)

بسیار دشمنش می‌داشتم نگریستم و دیدم که از چشم و گوشم بیشتر دوستش دارم! پس عرض کردم شهادت می‌دهم به این که تو

فرستاده خدایی، و خداوند تو را به آن چه که در دل من بود خیر داد!

تقسیم غنایم و اعتراض انصار

ابوسعید خدری می‌گوید:

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله غنایم را تنها میان آن عده از قریش و سایر اقوام عرب تقسیم کرد که با به دست آوردن غنیمت دل‌هایشان متمایل به اسلام می‌شد، و اما به انصار هیچ سهمی نداد، نه کم و نه زیاد!

(۴۰) از حنین تا تبوک

سعد بن عباد نزد آن حضرت رفت و عرض کرد: یا رسول‌الله! گروه انصار در این تقسیم که کردی اشکالی به شما دارند، زیرا همه آن‌ها را به اهل شهر خودت و به سایر اعراب دادی و به انصار چیزی ندادی؟ حضرت فرمود:

- حرف خودت چیست؟ عرض کرد: من هم یکی از انصارم. فرمود:

- پس همه قوم خودت (انصار) را در این محوطه جمع کن تا جواب همه را بگویم.

سعد همه انصار را جمع کرد و رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله به میان آن‌ها تشریف برد و برای ایراد خطابه به پا خاست و نخست حمد و ثنای الهی را گفت و سپس فرمود:

- ای گروه انصار! آیا غیر از این است که من به میان شما آمدم در حالی که همه گمراه بودید، و با آمدنم خدا هدایتان فرمود؟ همه تهدست بودید خدا بی‌نیازتان کرد؟ همه تشنه به خون همدیگر بودید، خداوند میان دل‌هایتان الفت برقرار نمود؟

تقسیم غنایم و اعتراض انصار (۴۱)

گفتند: بلی! یا رسول‌الله! فرمود:

- حالا جواب مرا می‌دهید یا نه؟ عرض کردند چه جوابی دهیم؟ همه منت‌ها را خدا و رسولش به گردن ما دارند. فرمود:

- اگر می‌خواستید جواب بدهید می‌گفتید: تو هم وقتی به میان ما آمدی که اهل وطنت از وطن بیرون کرده بودند، و ما به تو منزل و مأوی دادیم، تو فقیر و تهدست بودی با تو مواسات کردیم، ترسان از دشمن بودی ایمنت ساختیم، بی‌یار و یاور بودی، یاریات کردیم! انصار مجدداً به عرض رساندند که همه منت‌ها از جانب خدا و رسول اوست!

عزیزترین غنیمت انصار!

(۴۲) از حنین تا تبوک

حضرت فرمود:

- شما به خاطر پیشیزی از مال دنیا که من به وسیله آن دل‌هایی را رام کردم تا اسلام بیاورند ناراحت شده‌اید! و آن نعمت عظمائی را که خدا به شما قسمت کرده و به دین اسلام هدایتان فرموده هیچ در نظر نمی‌گیرید!

- آیا ای گروه انصار! راضی نیستید که یک مشت مردم مادی کوتاه‌فکر شتر و گوسفند سوغاتی ببرند و شما رسول‌اللهی را به سلامت سوغاتی ببرید؟!

- به آن خدایی که جانم در دست اوست، اگر مردم همه به یک طرف بروند، و انصار به طرف دیگری بروند، من به آن طرف می‌روم که انصار می‌روند!

- اگر مسئله هجرت نبود من خود را مردی از انصار می‌خواندم!

- پروردگارا! به انصار رحم کن! و به فرزندان و فرزندزادگان انصار رحم کن!

عزیزترین غنیمت انصار! (۴۳)

این بیان آن چنان در دل‌های انصار اثر گذاشت که همه به گریه افتادند و محاسن خود را از اشک چشمانشان خیس کردند و آن گاه عرض کردند:

- ما به خدایی الله تعالی و به رسالت تو راضی هستیم! و نسبت به این معنا که قسمت و سهم ما توحید و ولایت تو شد خوشحال و مسروریم!

بخشیدن اسراء به خانواده اسیران

رسول خدا صلی الله علیه و آله در روز اوپاس جار زنی را دستورداد تا جار زند که کسی دست به زن حامله دراز نکند تا بچه‌اش را بیاورد و به سایر زنان نیز دست نیازند تا یک حیض بگذرد!

آن گاه دسته دسته مردم هوازن خود را در جعرانه به رسول الله صلی الله علیه و آله رسانیدند تا (۴۴) از حنین تا تبوک

اسیران خود را بخرند و آزاد سازند. سخنگوی ایشان برخاست و گفت:

- یا رسول الله! در این زنان اسیر خاله‌ها و دایه‌های خود هستند که تو را در آغوش خود بزرگ کرده‌اند، و ما اگر با یکی از دو پادشاه عرب، ابن ابی شمر، یا نعمان بن منذر، روبه‌رو شده بودیم، و بر سرمان می‌آمد آن چه که در برخورد با تو بر سرمان آمد امید داشتیم بر ما عطف و ترحم کنند، و تو از هر شخص دیگر سزاوارتر به عطفی! آن گاه ایاتی را در این باره خواند. رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید:

- از اموال و اسیران کدام یک را می‌خواهید و بیشتر دوست دارید؟ گفت: ما را میان اموال و اسیران مخیر کردی، و معلوم است که علاقه ما بیشتر به خویشان مان است، ما با تو درباره شتران و گوسفندان گفتگو نمی‌کنیم! حضرت فرمود:

- از اسیران آن چه سهم بنی هاشم می‌شود مال شما، و اما بقیه را باید با مسلمانان

بخشیدن اسراء به خانواده اسیران (۴۵)

صحبت کنم، و از ایشان خواهش کنم. آن گاه خود شما نیز با ایشان صحبت کنید و اسلام خود را اظهار نمایید!

بعد از آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز ظهر را خواند، هوازنی‌ها برخاستند و در برابر صفوف مسلمین ایستادند و اظهار کردند:

- ما رسول خدا را در دامن خود شیر دادیم. در میان این اسیران خاله‌ها و دایه‌های آن جناب هستند. و ما خود به شرف اسلام مشرف شده‌ایم. انتظار داریم اسیران ما را به ما ببخشید! رسول خدا صلی الله علیه و آله برخاست و فرمود:

- من سهم خودم و سهم بنی هاشم را به ایشان بخشیدم و حال هر که دوست دارد به طیب خاطر سهم خود را ببخشد، و هر که دوست ندارد ممکن است بهای اسیر خود را بستاند، و من حاضرم بهای آن را بدهم!

(۴۶) از حنین تا تبوک

مردم سهم خود را بدون گرفتن بهاء بخشیدند، مگر عده کمی که درخواست فدیة کردند. آن گاه رسول خدا صلی الله علیه و آله شخصی را نزد مالک بن عوف فرستاد که اگر اسلام بیاوری تمام اسیران و اموال را به تو بر می‌گردانم به علاوه صد شتر ماده نیز به تو می‌دهم! مالک از قلعه بیرون آمد و شهادتین گفت، و آن جناب اموال و اسیرانش را به علاوه صد شتر به او داد، و او را

سرپرست مسلمانان قبیله خود کرد. (۱)

شهدای جنگ حنین

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۳۸.

شهدای جنگ حنین (۴۷)

نام کسانی که از سپاه اسلام در روز حنین شهید شدند به شرح زیر است:

- از قریش و بنی‌هاشم: ایمن بن عبید،

- از بنی اسد بن عبدالعزی: یزید بن زمعه بن اسود بن مطلب بن اسد. (که اسب او را برداشت و در نتیجه کشته شد، آن اسب را

جناح می‌گفتند.)

- از انصار: سراقه بن حارث بن عدی (از خاندان بنی عجلان)، و ابوعامر اشعری (از اشعری‌ها)

پایمردان ثابت‌قدم جبهه حنین

کسانی که با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله بودند و او را تنها نگذاشتند - سه نفر یا چهار نفر بودند - که در پاره‌ای از روایات نه

نفر آمده است، که دهمی ایشان ایمن

(۴۸) از حنین تا تبوک

بن عبید فرزند ام ایمن است.

بعضی از راویان عدد آن‌ها را هشتاد نفر و بعضی دیگر کمتر از صد نفر نوشته‌اند. از میان روایت‌ها، روایت عباس معتبر است که عدد

پایمردان را نه نفر، و دهمی از آن‌ها را «ایمن» دانسته، و اشعاری نیز در این باره سروده است، که از اشعار او بر می‌آید وی از ثابت

قدمان بوده، و در طول جنگ شاهد جریان بوده است. و هم او بوده که در میان فراریان فریادزده و ایشان را برای پیوستن به رسول

الله صلی‌الله‌علیه‌وآله دعوت کرده و در شعرش به این امر مباحثات نموده است:

- «... در آن جنگ ما نه نفر بودیم که رسول‌خدا را یاری کردیم، به طوری که دشمنان پایه‌فرار گذاشتند و متواری شدند، و مرتب

کارم این بود که چون پسرم فضل می‌خواست حمله دیگری بيفکند و بر مردم بتازد، فریاد بزنم: آهای پسر!

پایمردان ثابت‌قدم جبهه حنین (۴۹)

- تا مردم از ترس او برگردند نفر دهمی ما با جان خود به پیشواز مرگ رفت! و چون در راه خدا زخم می‌دید آخ

نمی‌گفت...!»

مأموریتی که عباس داشت متناسب با حفظ این داستان و سایر جزئیات مربوط به آن بوده است. ممکن هم هست عده‌ای دیرتر از

بقیه مردم پا به فرار گذاشته باشند، و چند لحظه پایداری کرده و آن گاه فرار کرده باشند. هم‌چنان که ممکن است این عده جلوتر

از بقیه متنبه شده و برگشته باشند. به یکی از این دو جهت جزو پاداران و وفاداران به شمار رفته باشند، چون جنگ حنین جنگ

عوان بوده یعنی به طول انجامیده است، و حمله‌های متعددی در آن واقع شده است، و معلوم است که حساب‌ها و

احصائیه‌ها در چنین حالتی مثل حالت صلح و آرامش دقیق از آب در نمی‌آید. (۱)

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۶۷.

(۵۰) از حنین تا تبوک

(۵۱)

فصل دوم: آغاز جنگ‌های اسلام با یهود

پیمان‌ها و جنگ‌های پیامبر با یهود

«الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ...» (۵۵ تا ۶۶ / انفال)

آیات فوق در قرآن کریم اشاره به تاریخ جنگ‌ها و معاهدات پیامبر اسلام با طوایف یهود اطراف مدینه دارد، طوایف یهودی که در مدینه و اطراف آن می‌زیستند، مانند:

(۵۲)

طایفه بنی قینقاع، بنی النضیر، و بنی قریظه.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله بعد از هجرتش به مدینه با این طوایف معاهده بست تا آنان در مقام اخلاص‌گری و مکر بر نیایند، و اقوام دیگر را علیه مسلمانان یاری نمایند، و در عوض در پناه مسلمانان بر دین خود باقی باشند، و جانشان از ناحیه آن حضرت در امان باشد.

یهودیان این پیمان را شکستند، آن هم نه یک بار و دو بار، بلکه کار به جایی رسید که خداوند تعالی دستور قتال با آنان را صادر فرمود.

یهود کافر پیمان‌شکن - بدترین جنبنده روی زمین

- «همانا بدترین جنبندهگان نزد خدا کسانی‌اند که کفر ورزیدند، پس آنان ایمان

یهود کافر پیمان‌شکن - بدترین جنبنده روی زمین (۵۳)

نمی‌آورند، آنان که تو با ایشان پیمان بستی، و آن گاه ایشان در هر بار عهد خود را می‌شکنند، و نمی‌پرهیزند! پس هر گاه در جنگ برایشان دست یافتی چنان بر ایشان بتاز که به وسیله آن تارومار شود هر که در پشت سر ایشان است، بلکه متذکر شوند!» (۵۵ تا ۵۷ / انفال)

سیاق این کلام در مقام بیان این است که این گروه (یهودیان) از تمامی موجودات زنده بدترند، و هیچ شک و تردیدی در آن نیست. این که فرمود: «عِنْدَ اللَّهِ - نزد خدا» دلیل بر این معناست زیرا هر چیزی که خداوند بدان حکم کند، خطا در قضاوت خدا راه ندارد.

اگر این کلام را به این معنا که «یهود بدترین جنبنده‌اند» افتتاح کرد برای این بود که مقصود از این فصل زنهار دادن و برحذر داشتن مسلمین از شر ایشان و دفع شر ایشان

(۵۴) از حنین تا تبوک

از مسلمین بوده است و این که به دنبال جمله «آنان که کافر شدند» فرمود: «و آنان ایمان نمی‌آورند» برای این بود که برساند یکی از اوصاف آنان که زاییده کفرشان است، این است که ایمان نمی‌آورند، و ایمان نیاوردن از کفر ناشی نمی‌شود مگر بعد از آن که کفر در دل رسوخی کرده باشد که دیگر امید برطرف شدن آن قطع شده باشد! بنابراین کسی که وضعش چنین است دیگر نباید انتظار داشت که ایمان در دلش راه یابد، چون کفر و ایمان ضد یکدیگرند!

مراد به این که فرمود: «در هر بار عهد خود را می‌شکنند» آن چند دفعه‌ای است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله با ایشان معاهده بست، یعنی یهودیان عهد خود را می‌شکنند، در هر دفعه که تو با ایشان عهد ببندی، و از خدا در شکستن عهد پروا ندارند، و یا از شما پروا نداشته و از شکستن عهد شما نمی‌ترسند، و این خود دلیل بر این است که شکستن عهد

یهود کافر پیمان‌شکن - بدترین جنبنده روی زمین (۵۵)

از یهودیان چند دفعه تکرار شده است.

برخورد قاطع با یهود

مراد به این که فرمود: «تار و مار شود هر که پشت سر ایشان است» این است که آن چنان عرصه را بر آنان تنگ کند که نفرات پشت سر ایشان عبرت بگیرند، و رعب و وحشت بر دل‌ها چیره شود، و در نتیجه متفرق گردند، و آن اتحادی که در اراده رسیدن به هدف شوم خود داشتند، و آن تصمیمی که بر قتال با مسلمین و اطفای کلمه حق گرفته بودند، از بین برود! مراد از عبارت «شاید پند بگیرند»، امید به این است که نسبت به آثار سوء نقض (۵۶) از حنین تا تبوک

عهد و فسادانگیزی در زمین و دشمنی با کلمه حق، و عاقبت شوم آن تذکر پیدا بکنند، و متوجه شوند که خداوند مردم تبهکار را به سوی هدفشان هدایت نمی‌کند، و او نقشه‌های خائن را رهبری نمی‌نماید! پس آیه شریفه هم به این معنا اشاره دارد که باید با آنان قتال کرد و بعد از غلبه بر ایشان تشدید و سختگیری کرده و متفرقشان ساخت. و هم به این که دنبال سر ایشان کسانی هستند که در نقض عهد و انتظار دچار شدن حق و اهل حق به مصایب، حالشان هم حال ایشان است! برخوردار قاطع با یهود (۵۷)

خیانت یهود در نقض پیمان‌ها

- «اگر از قومی، که میان تو و ایشان عهدی استوار گشته، ترسیدی که در عهدت خیانت کنند و آن را بشکنند، و ترس تو از این جهت بود که دیدی آثار آن دارد ظاهر می‌شود، تو نیز عهد ایشان را نزد ایشان بینداز! و آن را لغو کن، و لغویت آن را به ایشان اعلام هم بکن، تا شما و ایشان در شکستن عهد برابر هم شوید، و یا تا این که تو در عدالت مستوی و استوار شوی، چون این خود از عدالت است که تو با ایشان معامله به مثل کنی، چه اگر بدون اعلام قبلی با ایشان به جنگ در آیی، فردا می‌گویند: خیانت کرده، و خدا خیانت کاران را دوست ندارد!» (۵۸ / انفال) (۵۸) از حنین تا تبوک

دستور جنگ با پیمان‌شکنان

این دو آیه دو دستور الهی بود در قتال و جنگ با کسانی که عهد ندارند، و عهد را می‌شکنند، و یا ترس این هست که بشکنند، پس اگر دارندگان عهد از کفار بر عهد خود پایدار نباشند، و آن را در هر بار بشکنند، بر ولی امر است که با ایشان مقاتله نماید، و بر آنان سختگیری کند، و اگر ترس این باشد که بشکنند و اطمینانی به عهد آنان نداشته باشد، باید او نیز لغویت عهد را اعلام کرده و آن‌گاه به قتال با آنان پردازد. و قبل از اعلام لغویت آن مبادرت به جنگ نکند، چه این خود یک نوع خیانت است، و اما اگر عهد بستند و آنرا نشکستند و ترس این هم که خیانت کنند در بین نباشد، البته واجب است عهدشان را محفوظ داشته، و احترام کنند. (۱)

دستور جنگ با پیمان‌شکنان (۵۹)

۱- المیزان ج: ۱۷، ص: ۱۷۳.

(۶۰) از حنین تا تبوک

خلاصه تاریخ جنگ‌های مسلمانان با یهود

برای سیر در وقایع و حوادثی که بعد از هجرت رسول اکرم به مدینه میان آن حضرت و یهودیان جریان یافته از روایات و تواریخ اسلامی خلاصه‌ای به شرح زیر جمع‌آوری گردیده‌است، که از نظر خوانندگان عزیز می‌گذرد:

- سابقه کوچ یهود به مدینه

- معاهده و جنگ با قبیله یهود بنی قینقاع

- معاهده و جنگ با طایفه یهود بنی‌النضیر

- معاهده و جنگ با طایفه یهود بنی قریظه

خلاصه تاریخ جنگ‌های مسلمانان با یهود (۶۱)

سابقه کوچ یهود به مدینه

طوایفی از یهود از دیر زمانی از سرزمین‌های خود به حجاز آمده و در آن اقامت گزیده، و در آن جا قلعه‌ها و دژهایی ساخته بودند که به تدریج نفوسشان، و هم چنین اموالشان زیاد شده و موقعیت مهمی به دست آورده بودند.

در مجلدات دیگر این کتاب روایاتی نقل کردیم درباره این که در چه زمانی یهودیان به حجاز هجرت کرده بودند، و چه طور شد که اطراف مدینه را اشغال کردند، و این که مردم مدینه را بشارت می‌دادند به آمدن رسولی از طرف خدا!

و بعد از آن که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به مدینه تشریف آورد، و همین یهودیان را به اسلام دعوت فرمود، آن‌ها از پذیرفتن اسلام سرباز زدند.

(۶۲) از حنین تا تبوک

گفتیم آن‌ها منتظر ظهور پیامبر موعود بودند، ولی خیال می‌کردند، این پیامبر از میان قوم بنی اسرائیل باید برانگیخته شود، ولی چون دیدند خداوند سبحان آن را از نسل اسماعیل علیه‌السلام انتخاب کرد، آن‌ها انتخاب خدا را نپسندیده‌اند!! و از قبول دعوت رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله سرباز زدند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله با قبایل یهود، که سه قبیله بودند و در اطراف مدینه سکونت داشتند معاهده بست و لکن هر سه طایفه عهد خود را شکستند.

معاهده و جنگ با یهود بنی قینقاع

طایفه بنی قینقاع در جنگ بدر عهد خود را نقض کردند. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در نیمه

معاهده و جنگ با یهود بنی قینقاع (۶۳)

شوال سال دوم هجرت، بعد از بیست و چند روز از واقعه بدر، به سوی آن‌ها لشکر کشید و آن‌ها به قلعه‌های خود پناه بردند، و هم‌چنان تا پانزده روز در محاصره بودند ولی بالاخره ناچار شدند به حکم آن حضرت تن در دهند، و او هر حکمی درباره جان و مال و زن و فرزند آنان فرمود، بپذیرند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله هم دستور داد تا همه را کت بسته حاضر کنند. و لکن عبدالله بن ابی سلول (منافق مشهور صدر اسلام) که هم سوگند آنان بود، وساطت کرد، و در وساطتش اصرار ورزید، و در نتیجه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد تا مدینه و اطراف آن را تخلیه کنند.

بنی قینقاع به حکم آن حضرت بیرون شدند، و با زن و فرزندان خود به سرزمین اذرعاع شام کوچ کردند، و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله اموالشان را به عنوان غنیمت جنگی بگرفت.

(۶۴) از حنین تا تبوک

نفرات آن‌ها که همگی از شجاع‌ترین دلاوران یهود بودند به ششصد نفر می‌رسید.

معاهده و جنگ با طایفه بنی‌النضیر

طایفه بنی‌النضیر نیز با رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله خدعه کردند، و آن جناب بعد از چند ماه که از جنگ بدر گذشت، با عده‌ای از یارانش به میان آنان رفت و فرمود که باید او را در گرفتن خونبهای یک یا دو نفر از طایفه کلاب که به دست عمرو بن امیه ضمری کشته شده بودند، یاری کنند. گفتند:

- یاریت می‌کنیم، ای ابوالقاسم! این‌جا باش تا حاجتت را برآوریم!

آن‌گاه با یکدیگر خلوت کردند و قرار گذاشتند که از فرصت استفاده کنند و آن

معاهده و جنگ با طایفه بنی‌النضیر (۶۵)

حضرت را به قتل برسانند، و برای این کار عمرو بن حجاج را نامزد کردند، که یک سنگ آسیاب را برداشته و آن را از بلندی بر سر آن حضرت بیندازد، و او را خرد کند. سلام بن مشکم ایشان را ترساند و گفت:

- چنین کاری نکنید که به خدا سوگند او از آن چه تصمیم بگیرید آگاه است، و به علاوه که این کار خود یک نوع شکستن عهده‌ی است که میان ما و او استوار است!

در این میان از آسمان وحی رسید و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از آن چه بنی‌النضیر تصمیم گرفته بودند، خبردار شد، و از آن‌جا برخاست و به سرعت به مدینه رفت. اصحابش از دنبال سر به او رسیدند و از سبب برخاستن و رفتن آن حضرت پرسیدند و آن حضرت جریان تصمیم‌گیری بنی‌النضیر را برایشان گفت، و آن‌گاه از مدینه برایشان پیغام فرستاد که باید تا چند روز دیگر از سرزمین مدینه کوچ کنند و در آن‌جا سکونت نکنند،

(۶۶) از حنین تا تبوک

و من این چند روز را به شما مهلت دادم که اگر بعد از این چند روز کسی از شما را در این‌جا ببینم گردنش را می‌زنم.

مناقش مشهور مدینه، عبدالله بن ابی، به ایشان پیغام فرستاد که از خانه و زندگی خود کوچ نکنید که من خود دو هزار نفر شمشیرزن دارم و همگی را به قلعه‌های شما می‌فرستم و تا پای جان از شما دفاع می‌کنند، و به علاوه، بنی‌قریظه و هم سوگندهایشان از بنی‌غطفان نیز شما را کمک می‌کنند. با این وعده عبدالله آن‌ها را خوشدل کرد.

لذا رئیس آن‌ها «حِیِّ بْنِ أَخْطَبٍ» کسی نزد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرستاد و گفت: ما از دیار خود کوچ نمی‌کنیم و تو نیز هرچه از دست برمی‌آید بکن! رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تکبیر گفت، و اصحابش همه تکبیر گفتند.

معاهده و جنگ با طایفه بنی‌النضیر (۶۷)

آن‌گاه علی علیه‌السلام را مأمور کرد تا پرچم برافروزد و با اصحاب خیمه بیرون زند و بنی‌النضیر را محاصره کند. علی علیه‌السلام قلعه‌های بنی‌النضیر را محاصره کرد و عبدالله بن ابی که ایشان را فریب داده بود کمکشان نکرد و هم‌چنین بنی‌قریظه و هم‌سوگندهانشان از غطفان به یاری ایشان نیامدند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داده بود نخلستان بنی‌النضیر را قطع کنند و آتش بزنند. این مطلب بنی‌النضیر را سخت مضطرب کرد، ناچار پیغام دادند که نخلستان را قطع مکن و اگر آن را حق خود می‌دانی ضبط کن و ملک خودت قرار بده، و اگر آن را

ملک ما می‌دانی برای ما بگذار!

بعد از چند روزی اعلام کردند: - یا محمد! ما حاضریم از دیار خود کوچ کنیم به شرطی که تو اموال ما را به ما بدهی!
(۶۸) از حنین تا تبوک

فرمود: - نه، بلکه بیرون روید و هر یک به قدر یک بار شتر از اموال خود ببرید!

بنی‌النضیر قبول نکردند، و چند روز دیگر ماندند، تا سرانجام راضی شدند، و همان پیشنهاد آن حضرت را درخواست کردند، و حضرت فرمود: نه! دیگر حق ندارید چیزی با خود بردارید، و اگر ما با یکی از شما چیزی ببینیم او را خواهیم کشت!
لذا به ناچار بیرون رفتند، عده‌ای از ایشان به «فدک» و «وادی‌القری» کوچ کردند، و عده‌ای دیگر به سرزمین شام رفتند. اموالشان ملک خدا و رسول شد و چیزی از آن نصیب لشکریان اسلام نگردید، و این داستان در سوره حشر آمده است.
از جمله کیدهایی که بنی‌النضیر علیه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله کردند این بود که احزابی از قریش و غطفان و سایر قبایل را علیه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله برانگیختند.
معاهده و جنگ با طایفه بنی‌النضیر (۶۹)

معاهده و جنگ با بنی‌قریظه

طایفه بنی‌قریظه در آغاز با اسلام بر سر صلح و صفا بودند تا آن که جنگ خندق روی داد، و «حیی بن‌اخطب» رئیس طایفه بنی‌النضیر سوار شد و به مکه رفت و قریش را علیه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تحریک کرد و طوایف عرب را برانگیخت، و از آن جمله بنی‌قریظه بود که او رسماً سوار شد و تا میان قبیله رفت و مرتب افراد را وسوسه و تحریک کرد و پافشاری نمود، و با رئیس آنها یعنی «کعب بن‌اسد» در این باره صحبت کرد تا سرانجام راضی‌شان کرد که نقض عهد کنند و با پیامبر خدا بجنگند، به شرطی که او نیز به کمکشان بیاید و به قلعه‌شان در آید و با ایشان کشته شود. حی بن‌اخطب قبول کرد و به قلعه آنها در آمد. بنی‌قریظه عهد خود را شکستند و به کمک احزاب که مدینه را

(۷۰) از حنین تا تبوک

محاصره کرده بودند به راه افتادند و شروع کردند به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دشنام دادن و شکاف دیگری ایجاد کردن!
بعد از آن که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از جنگ احزاب فارغ شد، جبرئیل وحی نازل کرد که در آن خدای تعالی دستور داده بود بر سر بنی‌قریظه لشکر بکشند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله لشکری ترتیب داد و رایت لشکر را به علی‌علیه‌السلام سپرد، و تا قلعه‌های بنی‌قریظه براند و آنها را بیست و پنج روز محاصره کرد. وقتی کار محاصره بر آنها سخت شد، رئیس‌شان کعب بن‌اسد به یهود پیشنهاد کرد تا یکی از سه کار را بکنند:

- اسلام آورده و دین محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله را بپذیریم،

- فرزندان خود را به دست خود بکشیم و شمشیرها را برداشته و از جان خود

معاهده و جنگ با بنی‌قریظه (۷۱)

دست شسته و از قلعه‌ها بیرون شویم و با لشکر اسلام مصاف دهیم تا بر آنها دست یابیم یا تا آخرین نفر کشته شویم،
- یا این که روز شنبه که مسلمین از جنگ نکردن ما خاطر جمع هستند بر آنان حمله بریم.

بنی‌قریظه حاضر نشدند هیچ یک از این سه پیشنهاد رئیس خود را بپذیرند بلکه به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پیغام فرستادند که
«أَبَايَا بِنِ عَبْدِ الْمُنْدَرِ» را به سوی آنها بفرستد تا با او در کار خود مشورت کنند. این ابی‌لبابه همواره خیرخواه بنی‌قریظه بود،

چون همسر و فرزند و اموالش در میان آنان مانده بود.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله ابالبابه را به میان آنها فرستاد. وقتی او را دیدند شروع کردند به گریه کردن و گفتند: چه صلاح می‌دانی آیا ما به حکم محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله تن در دهیم!

(۷۲) از حنین تا تبوک

ابالبابه به زبان گفت: آری! ولی به دست اشاره به گلویش کرد و فهماند که اگر به حکم او تن دهید تا به آخرین نفرتان را خواهد کشت.

(ابالبابه خودش بعدها گفته بود که به خدا سوگند قدم از قدم بر نداشتم مگر آن که فهمیدم به خدا و رسولش خیانت کردم. خدای تعالی داستان او را به وسیله وحی به پیغمبرش خبر داد. ابالبابه از این کار پشیمان شد و یک سره رفت تا به مسجد رسید و خود را به یکی از ستون‌های مسجد بست و سوگند یاد کرد که خود را رها نکند تا آن که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله او را باز کند و یا آن که در همان جا بمیرد. داستان توبه او را به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله بردند و حضرت فرمود او را رها کنید تا خدا توبه‌اش را بپذیرد. پس از مدتی خداوند توبه‌اش را پذیرفت و آیه‌ای در قبولی توبه او نازل فرمود، و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله او را به دست شریف خود از ستون مسجد باز کرد).

معاهده و جنگ با بنی قریظه (۷۳)

بنی قریظه بالاخره به حکم رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تن در دادند، و چون با قبیله «اوس» رابطه دوستی داشتند، اوسیان درباره ایشان نزد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله شفاعت کردند، و کارشان بدین جا کشید که «سعد بن معاذ اوسی» در امرشان به هر چه خواست حکم کند. هم ایشان بدین معنی راضی شدند و هم رسول الله، لذا آن حضرت سعد بن معاذ را با این که مجروح بود، حاضر کرد.

وقتی سعد بن معاذ درباره ایشان صحبت کرد حضرت فرمود:

- برای سعد موقعیتی پیش آمده که در راه خدا از ملامت هیچ ملامتگری نهراسد! سعد حکم کرد:

- مردان بنی قریظه کشته شوند، - زنان و فرزندان‌شان اسیر شود، - و اموال‌شان مصادره گردد!

(۷۴) از حنین تا تبوک

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله حکم سعد را درباره آنان اجرا کرد، و تا آخرین نفر مردانشان را که ششصد یا هفتصد، و به قول بعضی‌ها بیشتر بودند، گردن زد، و جز عده کمی از ایشان، که قبلاً ایمان آورده بودند، نجات یافتند. تنها «عمر بن سعد» جان سالم به در برد که او هم در قضیه شکستن عهد داخل نبود، و وقتی اوضاع را دگرگون یافت پا به فرار گذاشت. از زنان نیز یک زن که سنگ آسیاب را به سر خلاد بن سوید بن صامت کوفته و او را کشته بود اعدام شد، و مابقی اسیر شدند.

جنگ خیبر

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله بعد از آن که از کار یهود بنی قریظه پرداخت هر چه یهودی در مدینه بود بیرون کرد و سپس به جانب خیبر لشکر کشید چون یهودیان خیبر

جنگ خیبر (۷۵)

در مقام دشمنی بر آمده و در تحریک احزاب و جمع‌آوری قبایل عرب علیه اسلام فعالیت زیاد کرده بودند، رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در اطراف قلعه‌های خیبر بار انداخت.

پس از چند روزی ابوبکر را با عده‌ای از یاران خود به جنگ ایشان فرستاد و ابوبکر کاری صورت نداد و شکست خورد. روز دیگر

عمر را با جمعی روانه کرد و او نیز شکست خورد. در این هنگام بود که فرمود:

«من فردا رایت جنگ را به دست مردی خواهم سپرد که خدا و رسول را دوست می‌دارد، و خدا و رسول نیز او را دوست می‌دارند، رایت اسلام را به مردی می‌دهم که حمله‌هایش پی در پی است، و سابقه فرار ندارد و بر نمی‌گردد، تا آن که خداوند این قلعه‌ها را به دست او فتح کند!»

و چون فردا شد رایت جنگ را به علی علیه‌السلام داد و او را به سوی بیکار با یهودیان روانه ساخت. علی علیه‌السلام برابر لشکر دشمن برفت و «مَرْحَب» را که یکه سوار معروفی (۷۶) از حنین تا تبوک بود به قتل رسانید و لشکر دشمن را شکست داد.

لشکر یهودیه درون قلعه گریختند و در قلعه را به روی خود استوار کردند. علی علیه‌السلام درب قلعه را از جای کند و خداوند متعال قلعه را به دست او به روی لشکریان اسلام گشود! این واقعه بعد از صلح حدیبیه در محرم سال هفتم هجرت اتفاق افتاد. آن گاه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله یهودیانی را که باقی مانده بودند نیز از مدینه و از اطراف آن بیرون کرد، و هر قبیله‌ای را که بیرون می‌کرد، قبلاً از در خیرخواهی می‌فرمود اموالشان را بفروشد و بهای آن را دریافت نمایند و سبکبار روانه شوند. (۱)

۱- المیزان ج: ۱۷، ص: ۱۹۶.

جنگ خیبر (۷۷)

فصل سوم: جنگ با یهودیان بنی‌النضیر

قبیله یهود بنی‌النضیر و پیمان‌شکنی آنها

«هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ...» (۱ تا ۱۰ / حشر)

قبیله بنی‌النضیر یکی از قبایل یهود بودند که در بیرون شهر مدینه منزل داشتند، و بین آنها و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله عهدی برقرار شده بود که همواره با هم با مسالمت زندگی (۷۸)

کنند، و دشمنان هر یک دشمن دیگری و دوستان هر یک دوستان دیگری باشد، ولی بنی‌النضیر این پیمان را شکستند و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد تا جلاء وطن کنند.

سوره حشر در قرآن کریم اشاره به داستان این یهودیان بنی‌النضیر دارد که به خاطر نقض پیمانی که با مسلمین بسته بودند، محکوم به جلاء وطن شدند. سبب نقض عهدشان این بود که منافقان به آنها وعده داده بودند که اگر نقض عهد مسلمین کنند آنها را یاری خواهند کرد، ولی همین که ایشان نقض عهد کردند، منافقین به وعده‌ای که داده بودند، وفا نکردند.

در این سوره، سرانجام کار یهود و منافقین را تشبیه کرده به اقوامی که در قرن‌های نزدیک به عصر یهودیان و منافقین، وبال‌فریبکاری‌های خود را چشیدند، و این خود شاهد عزت و اقتدار خداست، و نیز اگر دچار عذاب شدند، بدین جهت بوده که عذابشان بر طبق

قبیله یهود بنی‌النضیر و پیمان‌شکنی آنها (۷۹)

حکمت و مصلحت بوده، و این خود شاهد حکمت خداست. در این سوره، ضمناً موضوع غنیمت بنی‌النضیر مطرح شده است.

«آن چه در آسمان‌هاست، و آن چه در زمین است، برای خدا تسیح کردند، و او مقتدری شکست‌ناپذیر و حکیم علی‌الاطلاق

است! او کسی است که برای اولین بار کافرانی از اهل کتاب را از دیارشان بیرون کرد، با این که شما احتمالش را هم نمی‌دادید! و می‌پنداشتید دژهای محکمی که دارند جلوگیر هر دشمن و مانع آن می‌شود که خدا به ایشان دست یابد، ولی عذاب خدا از راهی که به فکرشان نمی‌رسید، به سراغشان رفت! و خدا رعب و وحشت بر دل‌هایشان بیفکند، چنان که خانه‌های خود را به دست خود و به دست مؤمنین خراب کردند! پس ای صاحبان بصیرت! عبرت بگیرید! و اگر نبود که خدا جلا وطن را برای آنان مقدر (۸۰) از حنین تا تبوک

کرده بود، هرآینه در دنیا عذابشان می‌کرد، و به هر حال در آخرت عذاب آتش دارند، این بدان جهت است که ایشان با خدا و رسولش دشمنی کردند، و هر کس با خدا دشمنی کند، همین سرنوشت را دارد! چون خدا شدیدالعقاب است! (۱ تا ۴ / حشر) در اوایل آیات، خداوند تعالی به اهمیت این جریان اشاره نموده و می‌فرماید: - هیچ احتمالی نمی‌دادید که یهودیان دست از وطن خود کشیده و بیرون روند، چون شما تا بوده از این قبیله قوت و شدت و نیرومندی سابقه داشتید. خود آن‌ها هم هرگز احتمال چنین امری را نمی‌دادند و آن‌ها پیش خود فکر می‌کردند قلعه‌هایشان که بسیار محکم بوده و نمی‌گذارد خدا آسیب‌شان برساند، و مادام که در آن قلعه‌ها متحصن هستند، مسلمانان بر آنان دسترسی و غلبه نخواهند یافت.

در این آیات القای رعب در دل‌های یهودیان را به خدا نسبت داد. هم‌چنین از لحن

قبیله یهود بنی‌النضیر و پیمان‌شکنی آن‌ها (۸۱)

آیه استفاده می‌شود که بنی‌النضیر فقط یک قلعه نداشتند بلکه چندین قلعه داشتند، چون فرمود «قلعه‌هایشان» و نفرمود: «قلعه‌شان».

آن گاه به فساد پندار آنان و خبط و اشتباهشان پرداخته و می‌فرماید که خدای تعالی از جایی به سراغشان آمد که هیچ خیالش را نمی‌کردند. منظور از آمدن خدا نفوذ اراده او در میان آنان است.

آیات اشاره‌ای دارد به تخریب خانه‌های یهود به دست خودشان که به دست مسلمین نیفتد، این از قوت سیطره‌ای است که خدای تعالی بر آنان داشت، برای این که خانمانشان را به دست خود آنان، و به دست مؤمنین ویران کرد! این که فرمود: «و به دست مؤمنین» بدین جهت بود که خدای تعالی به مؤمنین دستور داد و آنان را به امتثال دستور و به کرسی نشاندن اراده‌اش موفق فرموده بود.

(۸۲) از حنین تا تبوک

مراد از نوشتن جلای وطن علیه یهود، به معنای راندن قضاء آن است، و مراد به عذاب دنیوی آنان عذاب انقراض و یا کشته شدن و یا اسیر گشتن است.

و اگر خدای سبحان این سرنوشت را برای آنان نوشته بود که جان خود را برداشته و جلاء وطن کنند، در دنیا به عذاب انقراض یا قتل یا اسیری گرفتارشان می‌کرد، همان طور که بنی قریظه را کرد ولی در هر حال در آخرت به عذاب آتش معذبشان خواهد ساخت!

روایت شده که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داده بودند به این که نخلستان بنی‌النضیر را قطع کنند، و همین که دست به قطع چند درخت زدند یهودیان فریاد زدند، ای محمد، تو همواره مردم را از فساد نهی می‌کردی، حال این درختان خرما چه گناهی دارند که قطع می‌شوند؟

قبیله یهود بنی‌النضیر و پیمان‌شکنی آن‌ها (۸۳)

دنبال این جریان بود که آیه زیر نازل شد و پاسخ آنان را چنین داد که هیچ درخت خرم و پربراری را قطع نمی‌کنید و یا سرپا باقی نمی‌گذارید، مگر به اذن خدا! و خدا در این فرمانش نتایج حقه و حکمت بالغه‌ای در نظر دارد که یکی از آن‌ها خوار ساختن

فاسقان یعنی بنی‌النضیر است:

«شما، مسلمانان هیچ نخلی را قطع نمی‌کنید، و هیچ یک را سر پا نمی‌گذارید، مگر به اذن خدا! و همه این‌ها برای این است که فاسقان را کیفر دهد!» (۵/حشر) (۱)

توطئه مشترک منافقین و یهود بنی‌النضیر

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ...؟»

۱- المیزان ج: ۳۸، ص: ۵۵.

(۸۴) از حنین تا تبوک

(۱۱ / حشر)

این آیات به توطئه مشترک منافقین و یهود بنی‌النضیر علیه حکومت اسلامی اشاره می‌کند و فریبکاری منافقین را که باعث اخراج قوم بنی‌النضیر از دیار مسلمین گردید، بازگو می‌کند، و می‌فرماید:

«آیا وضع منافقین را ندیدی که با برادران خود از کفار اهل کتاب گفتند: اگر مسلمانان شما را از دیارتان بیرون کنند، ما نیز مطمئناً با شما بیرون خواهیم آمد، و درباره شما احدی را ابدا اطاعت نخواهیم کرد، اگر با شما جنگ کنند به طور یقین ما یاری‌تان خواهیم کرد!

و خدا شهادت می‌دهد که اینان دروغگویند! اگر بنی‌النضیر از دیار خود بیرون شوند منافقین با آنان نخواهند رفت، اگر ایشان بجنگند یاریشان نخواهند کرد، به فرضی هم که

توطئه مشترک منافقین و یهود بنی‌النضیر (۸۵)

یاریشان کنند در وسط کارزار فرار خواهند کرد، آن وقت خودشان هم یاری نخواهند شد! آن‌ها از شما مسلمانان بیشتر از خدا می‌ترسند، چون آدم‌های احمقند...!»

خدای متعال در این آیات که از اخبار غیبی هستند، و در عصر نزول خود نیز به صحت رسیده‌اند درباره حالات و روحیات منافقین اشاره‌ای دیگر دارد و می‌فرماید:

«در قلب آن‌ها رعب و وحشت از شما مسلمانان بیشتر از ترس آن‌ها از خداست!»

این را دلیل فرار منافقین از کارزار ذکر می‌کند و می‌فرماید: علت این که آن‌ها از میدان کارزار جنگ خواهند گریخت این است که منافقین از شما مسلمانان بیشتر می‌ترسند تا خدا، و به همین جهت اگر به جنگ شما بیایند در مقابل شما مقاومت نمی‌آورند. و

این علت را هم با علتی دیگر تعلیل می‌کند و می‌فرماید: علت بیشتر ترسیدن آن‌ها این است که مردمی نادان و احمقند!

(۸۶) از حنین تا تبوک

یعنی آن‌ها به گونه‌ای که باید نمی‌فهمند، و اگر حقیقت امر را می‌فهمیدند و می‌دانستند که زمام امور همه به دست خدای تعالی است نه به دست غیر خدا، حال این غیر خدا چه مسلمانان باشند و چه دیگران، غیر از خدای سبحان کسی هیچ خیر و شری و یا نفع و ضرری را نمی‌تواند مستقلاً برساند، و هر کس در این باب هر قدرتی دارد خدای تعالی به او داده است و پس منافقین نباید از شما بیشتر از خدا بترسند!

در آیه بعدی اثر ترس منافقین از مسلمین را بیان می‌کند و هم اثر بزودی یهودیان را، و می‌فرماید:

«بنی‌النضیر و منافقین هر دو طایفه از جنگیدن با شما در فضای باز خودداری می‌کنند، و جز در قلعه‌های محکم و یا از پشت دیوارهای قلعه با شما کارزار نمی‌کنند!

توطئه مشترک منافقین و یهود بنی‌النضیر (۸۷)

- شجاعت و دلاوری آن‌ها بین خودشان شدید است، اما همین که با شما روبه رو می‌شوند، خدا رعبی از شما به دل‌هایشان می‌افکند، و در نتیجه از شما سخت می‌ترسند.

- و تو ای پیامبر ایشان را متحد و متشکل می‌بینی، و می‌پنداری که با هم الفت و اتحاد دارند، ولی این طور نیست، دل‌هایشان متفرق و متشتت است، و همین عامل قوی برای خواری و بیچارگی ایشان کافی است! علت آن پراکندگی هم این است که مردمی فاقد تعقل اند. چون اگر تعقل داشتند متحد می‌گشتند و آراء خود را یکی می‌کردند، و در آخر سر از توحید اسلام درمی‌آوردند!» (۱۴ / حشر)

قرآن مجید سپس اشاره به مشابهت سرنوشت بنی‌النضیر با بنی قینقاع فرموده که آن‌ها هم تیره دیگری از یهودیان مدینه بودند، و آن‌ها هم بعد از جنگ بدر عهدشکنی (۸۸) از حنین تا تبوک

کردند و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله آن‌ها را از مدینه بیرون کرد، و به سرزمین اذرعات فرستاد. منافقین به آن‌ها هم نیرنگ زدند، وعده دادند که درباره آن‌ها با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله صحبت کنند و نگذارند آن‌ها را بیرون کند و بنی قینقاع فریب آن‌ها را خوردند و سرانجام از مدینه بیرون شدند و وبال کار خود را چشیدند و در آخرت هم عذابی الیم خواهند داشت! قرآن شریف این عمل منافقین را به عمل شیطان در فریب انسان‌ها تشبیه کرده و فرموده:

- «درست مثل شیطان که به انسان گفت: کافر شو! و چون کافر شد، گفت: من از تو بیزارم! من از خدا می‌ترسم که رب‌العالمین است! در نتیجه عاقبت آن شیطان و آن انسان کافر این شد که هر دو برای ابد در آتشند و همین است کیفر ستمکاران!» (۱۶ و ۱۷ / حشر)

توطئه مشترک منافقین و یهود بنی‌النضیر (۸۹)

در روایات اسلامی آمده است که منافقین صدر اسلام که با یهود رابطه سری داشتند عبارت بودند از: عبدالله بن ابی، رفاعه بن تابوت، عبدالله بن بنتل، اوس بن قیظی، و برادرانشان از بنی‌النضیر. (معلوم می‌شود منافقین مدینه عده‌ای از همان بنی‌النضیر بودند که به ظاهر مسلمان شده بودند و در این جریان از خویشاوندان یهودی خود حمایت می‌کردند.) (۱)

جزئیاتی از مقدمات و نتایج جنگ بنی‌النضیر

در روایت اسلامی نقل شده که در مدینه سه طایفه از یهودیان زندگی می‌کردند:

۱- المیزان ج: ۳۸، ص: ۷۷.

(۹۰) از حنین تا تبوک

بنی‌النضیر، بنی قریظه، و بنی قینقاع. این سه طایفه با رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پیمان بسته بودند که تا مدتی مورد احترام بود ولی بعدا یهودیان آن را شکستند. آن چه در زیر می‌آید شرح این پیمان شکنی و جنگ بین مسلمین و یهودیان در روایات اسلامی است:

در تفسیر قمی دلیل عهدشکنی یهود را این دانسته که روزی رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله برای حاجتی نزد رئیس قبیله بنی‌النضیر، کعب بن اشرف رفته بوده و فرد مزبور بلافاصله توطئه‌ای برای کشتن آن حضرت طرح‌ریزی نموده بود که جبرئیل آن خبر را به پیامبر می‌رساند، و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پس از خروج سریع از نزد او محمد بن مسلمه انصاری را نزد آن‌ها می‌فرستد و

اعلام می‌کند که خدای عزوجل توطئه آن‌ها را بر پیامبر آشکار ساخته و خیر داده است، و لذا چون آن‌ها عهده خود را شکسته‌اند باید از سرزمین مسلمین بیرون روند یا آماده جنگ باشند.

جزئیاتی از مقدمات و نتایج جنگ بنی‌النضیر (۹۱)

یهود نخست قبول می‌کنند که خانه‌های خود را ترک کنند ولی بر اثر فریبکاری منافق مشهور عبدالله بن ابی از رفتن خودداری می‌کنند و با پشت گرمی منافق مزبور قلعه‌ها را مستحکم ساخته و جواب رد به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌دهند.

پس از آن که پیامبر قلعه‌های آنان را محاصره می‌کند منافقین حاضر به همکاری نمی‌شوند و در نتیجه آن‌ها تصمیم به خروج می‌گیرند و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به هر یک از قلعه‌های ایشان نزدیک می‌شد آن قلعه را خراب می‌کردند و به قلعه بعدی منتقل می‌شدند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد درخت‌های خرماي آن‌ها را قطع کنند. یهودیان نخست تعهد کردند که در صورت اجازه دادن به انتقال دارایی‌های خود حاضرند سرزمین مسلمین را ترک کنند، ولی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فقط اجازه حمل اموال به اندازه یک بار شتر را دادند و یهود قبول نکردند و چند روزی هم تعلل کردند و زمانی حاضر شدند که

(۹۲) از حنین تا تبوک

دستور پیامبر صادر شده بود که دیگر هیچ کس حق ندارد از اموال خود چیزی ببرد.

یهود از قلعه‌های خود بیرون شدند. جمعی از ایشان به فدک رفتند و جمعی به وادی القری و گروهی به شام. از ابن عباس در مجمع البیان نقل شده که پیامبر خدا این یهود را به اذرعات شام گسیل داشت و برای هر سه نفر ایشان یک شتر و یک مشک آب داد. یهودیان به اذرعات شام و به اریحا رفتند مگر دو خانواده از آنان که یکی خانواده ابی الحقیق و یکی خانواده حی بن اخطب، که به خیبر رفتند، و طایفه‌ای هم خود را به حیره رساندند.

از محمد بن مسلمه روایت شده که رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله سه شب به یهود مهلت داد تا سرزمین اسلامی را ترک کنند.

محمد بن اسحق گفته که این اتفاق بعد از مراجعت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از جنگ احد اتفاق

جزئیاتی از مقدمات و نتایج جنگ بنی‌النضیر (۹۳)

افتاد و فتح بنی قریظه بعد از مراجعت آن حضرت از جنگ احزاب رخ داده است، ولی زهری می‌گوید اخراج بنی‌النضیر شش ماه بعد از واقعه بدر و زمانی اتفاق افتاد که هنوز جنگ احد واقع نشده بود.

از ابن عباس روایت شده که اهل قری عبارت بودند از «بنی‌النضیر، بنی قریظه» که در مدینه بودند، و اهل فدک که سرزمینی است در سه مایلی مدینه، و اهل خیبر و دهات عربیه و ینیع که خدای تعالی اختیار اموال آنان را به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله سپرد تا به هر نحوی که خواست در آن حکم کند، و خبر داد که تمامی این اموال ملک شخصی اوست و لذا اعتراض عده‌ای را برانگیخت که چرا این اموال را تقسیم نمی‌کند.

باز در مجمع‌البیان از ابن عباس نقل شده که گفت: پس از حادثه بنی‌النضیر پیامبر به انصار فرمود: اگر میل دارید آن چه از اموال و خانه و زمین دارید با مهاجرین تقسیم

(۹۴) از حنین تا تبوک

کنید و در غنایم بنی‌النضیر هم با آنان شریک باشید، و اگر بخواهید می‌توانید مال و خانه و زمین شما مال خودتان باشد و غنایم بنی‌النضیر تنها در میان مهاجرین تقسیم گردد، انصار در پاسخ گفتند که هم اموال و زمین‌های خود را تقسیم می‌کنیم و هم غنایم بنی‌النضیر را به آنان واگذار می‌کنیم و از آن سهمی نمی‌خواهیم. (۱)

«وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ...» (۶ / حشر)

۱- المیزان ج: ۳۸، ص: ۶۹. بحث روایتی

مسئله غنایم بنی‌النضیر و دستور تقسیم آن (۹۵)

پس از آن که یهود بنی‌النضیر میثاق با مسلمین را شکستند و از رعب و وحشتی که خدای قادر در دل‌هایشان افکند خانه‌های خود را به دست خود و مؤمنین خراب کردند و ترک وطن نمودند، اموال آنان به مسلمین رسید.

- «خدا هر غنیمتی از آنان به رسول خدا رسانید، بدون جنگ شما رسانید، شما بر اموال آنان هیچ اسب و شتری نتاختید، لکن این خداست که رسولان خود را بر هر کس که خواهد مسلط می‌کند، که او بر همه چیز قادر است!»

آن چه خدای تعالی از اموال بنی‌النضیر به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله برگردانید و ملک آن را به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله اختصاص داد، بدین جهت اختصاص داد، و مسلمانان را در آن سهیم نکرد، که در گرفتن قلعه آنان مرکبی سوار نشدند، و به خاطر این که راه مدینه تا قلعه نزدیک بود، و پیاده بدانجا رفتند. خدای تعالی پیامبران خود را به هر کسی که خواهد (۹۶) از حنین تا تبوک

مسلط می‌سازد، و اینک رسول گرامی خود را بر بنی‌النضیر مسلط ساخت، و در نتیجه غنایم یا اموالی که از این دشمنان به دست آمده بود خاص آن جناب قرار داد تا هر کاری که بخواهد در آن اموال بکند.

(قرآن کریم، این گونه اموال و غنیمت‌ها را «فَیْئِی» نامیده که به معنی «ارجاع» است، یعنی امر آن اموال را به رسول خدا ارجاع داده و باید که زیر نظر آن جناب مصرف شود.) آن گاه مصرف این اموال را قرآن مجید چنین تعیین کرد:

- «آن چه خدا از اموال اهل دهات به رسول خود برگردانید، از آن خدا و رسول او، و از آن خویشان رسول و یتیمان و فقیران و مسافر تهیدست است، تا دست به دست میان توانگران نگردد، و هر چه پیامبر به شما دهد آن را بگیری! و از هر چه شما را نهی کند، بازایستید! و از خدا بترسید، که خدا سخت عقوبت‌است!» (۷/حشر)

مسئله غنایم بنی‌النضیر و دستور تقسیم آن (۹۷)

از ظاهر آیه برمی‌آید که می‌خواهد موارد مصرف «فَیْئِی - اموال» را بیان کند، یا فیئیی در آیه قبل این آیه را که مخصوص بنی‌النضیر بود به همه فیئیی‌های دیگر عمومیت دهد و بفرماید نه تنها غنایم بنی‌النضیر بلکه همه فیئیی‌ها همین حکم را دارند، به ترتیب زیر:

- سهم خدا و رسول: بعضی از اموال «فَیْئِی» مخصوص خدا، و قسمتی از آن مخصوص رسول خداست. منظور از این که گفتیم مخصوص خداست این است که باید زیر نظر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در راه رضای خدا صرف شود. و آن چه سهم رسول خداست در مصارف شخصی آن جناب مصرف می‌شود.

- سهم ذی‌القربی: منظور از «ذی‌القرباء» ذی‌القربای رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله و دودمان آن جناب است.

(۹۸) از حنین تا تبوک

- سهم یتیمان: منظور از یتیمان، یتیمان فقیرند نه مطلق هر کودکی که پدرش را از دست داده باشد.

ذکر خاص ایتام فقیر، جدا از همه انواع مساکین، برای این است که اهمیت رسیدگی به این طبقه را برساند. از ائمه اهل بیت علیهم‌السلام هم روایت شده که فرموده‌اند: منظور از ذی‌القربی، اهل بیت و مراد به ایتام و مساکین و ابن سبیل هم یتامای اهل بیت و مساکین و ابن سبیل از خصوص اهل بیت است.

(در ادامه آیه می‌فرماید: حکمی که ما درباره مسئله اموال کردیم، تنها برای این بود که این گونه اموال و درآمدها دولت میان اغنیاء

نشود، یعنی دست به دست میان آنان نگردد.)

سپس دستور می‌دهد که مسلمانان آن چه را که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از اموال به آنان مسئله غنایم بنی‌النضیر و دستور تقسیم آن (۹۹)

می‌دهد - هم چنان که به هر یک از مهاجرین و بعضی از اصحاب مقداری داد - بگیرند، و آن چه نداد و آن‌ها را از آن نهدی کرد، آن‌ها هم دست بردارند و مطالبه نکنند، و هرگز پیشنهاد نکنند که همه اموال را در بین مؤمنین تقسیم کند.

این آیه صرف نظر از سیاقی که دارد، شامل تمامی اوامر و نواهی رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌شود، و تنها به دادن یا ندادن سهمی از اموال نیست، بلکه شامل همه اوامری است که می‌کند و نواهی است که صادر می‌فرماید، و در پایان با عبارت زیر مسلمانان را از مخالفت دستورات رسول گرامی خود بر حذر می‌دارد:

«وَ اتَّقُوا اللَّهَ! إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ!»

- سهم فقرای مهاجرین: فقرای مهاجرین از سهامداران اموال نیستند بلکه از مصادیق مصرف اموال در راه خدا هستند.
(۱۰۰) از حنین تا تبوک

بعد از آن که در آیه قبلی خدای عزوجل امر «فَیئتی - اموال» را به رسول خود ارجاع فرمود، که او به هر نحو که بخواهد مصرف کند، آن گاه به عنوان راهنمایی آن جناب، موارد مصرف آن را ذکر فرمود، که یکی از این موارد «راه خدا» است، و یکی سهم «رسول» است، و دیگری سهم «ذوی‌القربی، مساکین، یتامی و ابن سبیل» و سپس موارد «راه خدا» و یا بعضی از آن موارد را نام برده و می‌فرماید: یکی از موارد «سبیل‌الله» فقرای مهاجرین است که رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله هر مقدار که مصلحت بداند به آنان بدهد.

روایتی هم که می‌گوید رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فیئتی بنی‌النضیر را در بین مهاجرین تقسیم کرد و به انصار چیزی نداد، الا به سه نفر از فقرای آنان (ابودجانہ سماک ابن خرشه، سهل بن حنیف، و حارث بن صمه)، باید به این وجه حمل نموده و بگوییم که اگر در بین مهاجرین تقسیم کرد نه از باب این بوده که مهاجرین سهم‌دار از فیئتی نبودند، بلکه از این مسئله غنایم بنی‌النضیر و دستور تقسیم آن (۱۰۱)

باب بوده که مصرف در بین آنان مورد رضای خدا و از مصادیق سبیل‌الله بوده است.

- «و برای فقرای مهاجرین، آنان که به دست دشمن از اموال و خانه‌های خود بیرون شدند، و به امید رسیدن به فضل الهی ترک وطن کردند، و همواره خدا و رسولش را یاری می‌دهند، اینان همان صادقان هستند!» (۸ / حشر)

به هر حال، منظور از فقرای مهاجرین که از دیار و اموالشان بیرون شده‌اند، مسلمانانی هستند که قبل از فتح مکه به مدینه مهاجرت کردند و آنان تنها کسانی هستند که کفار مکه مجبورشان کردند از شهر و وطن خود بیرون شده و خانه و اموال خود را واگذارند و به مدینه‌الرسول کوچ کنند.

در پایان آیه می‌فرماید: «أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ - این‌ها ایند راستگویان!»

این عبارت راستگویی مهاجرینی را که چنین صفاتی داشته‌اند، تصدیق می‌کند، و

(۱۰۲) از حنین تا تبوک

آن‌ها بودند که خدا و رسولش را با اموال و جان‌های خود یاری کردند، و اموال خود را در راه خدا در مکه رها کردند و به دنبال رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله به مدینه آمدند، و آن‌ها بودند که با این کار از خدا رزقی برای دنیا و رضوانی برای آخرت خود طلب کردند!

در مورد انصار، در آیات بعدی چنین می‌فرماید:

«و آن کسان که پیش از مهاجران، در مدینه جای ساختند و ایمان را پذیرفتند، دوست می‌دارند کسانی را که به سوی‌شان هجرت می‌کنند.

– آن‌ها در دل خود احساس حسد نمی‌کنند، که چرا غنایم فقط بین مهاجران

برخورد انصار با مسئله تقسیم غنایم (۱۰۳)

تقسیم شد، مهاجران را بر خود مقدم می‌دارند، هر چند که به آن اموال نیاز هم داشته باشند،

– و هر که خدا او را از بخل و حرص نگاه‌بدارد، همو از رستگاران است!» (۹/حشر)

با این که به شهادت تاریخ بسیاری از انصار فقیر بودند ولی رسول الله صلی الله علیه و آله فقط به سه نفر از آن‌ها بر اساس روایت سهم داد ولی با این نیازمندی که انصار داشتند تقسیم رسول الله صلی الله علیه و آله را بدون حتی احساس چشم‌داشتی در دل خود قبول کردند، و خدای تعالی از آن‌ها چنین تعریف کرد که:

– «يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ!»

– یعنی مردم مدینه کسانی را که از مکه به سوی‌شان هجرت می‌کنند به خاطر همین که از دارالکفر به دارالایمان و به مجتمع مسلمین هجرت می‌کنند، دوست می‌دارند! (۹/حشر)

(۱۰۴) از حنین تا تبوک

چه قدر این مدح گرانقدر است که خدای سبحان بفرماید:

– انصار مهاجرین را بر خود مقدم می‌دارند، هر چند که خود مبتلا به فقر و حاجت باشند، یعنی نه تنها چشم‌داشت ندارند، بلکه مهاجرین را مقدم بر خود می‌دارند!

در پایان آیات می‌فرماید:

– «و آن کسان که پس از ایشان آمدند، می‌گویند:

– پروردگارا! ما را و برادران ما را بیامرز! برادرانی که در ایمان بر ما پیشی گرفتند. و در دل‌های ما کینه‌ای منته نسبت به کسانی که ایمان آوردند! و تو ای پروردگار ما، بخشاینده مهربانی!» (۱۰ / حشر) (۱)

فصل چهارم: جنگ با یهودیان بنی قریظه

پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه

۱- المیزان ج: ۳۸، ص: ۶۱.

(۱۰۵)

وقتی رسول الله صلی الله علیه و آله از جنگ خندق برگشت و ابزار جنگ را به زمین گذاشت و استحمام کرد، جبرئیل برایش نمودار شد و گفت: در انجام جهاد هیچ عذری باقی نگذاشتی، حال می‌بینم لباس جنگ را از تن خود می‌کنی و حال آن که ما نکنده‌ایم! رسول خدا صلی الله علیه و آله از شدت ناراحتی از جای پرید و فوراً خود را به مردم رسانید که نماز عصر را نخوانند مگر بعد از آن که بنی قریظه را محاصره کرده باشند.

(۱۰۶) از حنین تا تبوک

مردم مجدداً لباس جنگ به تن کردند و تا قلعه بنی قریظه برسند، آفتاب غروب کرد، و مردم با هم بگو مگو کردند، بعضی گفتند

که ما گناهی نکرده‌ایم چون رسول الله صلی الله علیه و آله به ما فرمود که نماز عصر را نخوانید مگر بعد از آن که به قلعه بنی قریظه برسید و ما امر او را اطاعت کردیم. بعضی دیگر به احتمال این که دستور آن جناب منافاتی با نماز خواندن ندارد، نماز خود را خواندند، تا در انجام وظیفه مخالفت احتمالی هم نکرده باشند، ولی بعضی دیگر نخواندند تا نمازشان قضا شد، و بعد از غروب آفتاب که به قلعه رسیدند نمازشان را قضا کردند، و رسول خدا صلی الله علیه و آله هیچ یک از دو طایفه را ملامت نفرمود. عروه می گوید:

رسول خدا صلی الله علیه و آله علی بن ابیطالب علیه السلام را به عنوان مقدمه جلو فرستاد و لواء جنگ را به دستش داد و فرمود:
پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه (۱۰۷)

- همه جا پیش برو تا لشکر را جلو قلعه بنی قریظه پیاده کنی!

علی علیه السلام از پیش براند، و رسول الله صلی الله علیه و آله به دنبالشان به راه افتاد. در بین راه به عده‌ای از انصار که از تیره بنی غنم بودند برخورد که منتظر رسیدن آن جناب بودند، و چون آن جناب را دیدند خیال کردند که آن حضرت از دور به ایشان فرمود ساعتی قبل لشکر از این جا عبور کرد؟ در پاسخ گفتند:

- دحیه کلبی سوار بر قاطری ابلغ از این جا گذشت، در حالی که پتویی از ابریشم بر پشت قاطر انداخته بود! حضرت فرمود:

- او دحیه کلبی نبود بلکه جبرئیل بود، که خداوند او را مأمور بنی قریظه فرموده است تا ایشان را متزلزل کند و دل‌هایشان را با ترس پر سازد!

می گویند: علی علیه السلام هم چنان برفت تا به قلعه بنی قریظه رسید، و در آن جا از مردم

(۱۰۸) از حنین تا تبوک

قلعه ناسزاها نسبت به رسول خدا صلی الله علیه و آله شنید، پس برگشت تا در راه رسول الله صلی الله علیه و آله را بدید و عرضه داشت: یا رسول الله! سزاوار نیست شما نزدیک قلعه شوید و به این مردم ناپاک نزدیک گردید!

حضرت فرمود: مثل این که از آنان سخنان زشت نسبت به من شنیده‌ای؟ عرضه داشت: بلی، یا رسول الله! حضرت فرمود: به محض این که مرا ببینند دیگر از آن سخنان نخواهند گفت! پس به اتفاق نزدیک قلعه آمدند و رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود:

- ای برادران مردمی که به صورت میمون و خوک مسخ شدند، آیا خدا خوارتان کرد و بلا بر شما نازل فرمود؟
یهودیان گفتند: ای ابوالقاسم، تو مردی نادان نبودی.

پس رسول خدا صلی الله علیه و آله بیست و پنج شب آنان را محاصره کرد تا به ستوه آمدند، و خدا

پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه (۱۰۹)

ترس را بر دل‌هایشان مستولی فرمود. تصادفاً بعد از آن که قریش و غطفان فرار کردند، حی بن اخطب (بزرگ خیبریان) با مردم بنی قریظه داخل قلعه آن‌ها شده بود، و چون یقین کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله از پیرامون قلعه بر نمی‌گردد، تا آن که با ایشان نبرد کند. کعب بن اسد به ایشان گفت:

- ای گروه یهود! بلایی است که می‌بینید به شما روی آورده و من یکی از سه کار را به شما پیشنهاد می‌کنم، هر یک را صلاح دیدید عمل کنید!

- بیایید با این مرد بیعت کنیم و دین او را بپذیریم، برای این که به همه شما روشن شده که او پیغمبری است مرسل، و همان شخصی است که در کتاب آسمانی خود نامش را یافته‌اید، که اگر این کار را بکنیم، جان و مال و زنانمان محفوظ می‌ماند و هم دین خدا را پذیرفته‌ایم!

(۱۱۰) از حنین تا تبوک

گفتند: - ما هرگز از دین تورات جدا نخواهیم شد و آن را با دینی دیگر معاوضه نخواهیم کرد! گفت:

- این که اگر آن پیشنهاد را نمی‌پذیرید، بیایید فرزندان و زنان خود را به دست خود بکشیم، و سپس با محمد نبرد کنیم، و حتی اموال خود را نیز نابود سازیم تا بعد از ما چیزی از ما باقی نماند، تا خدا بین ما و محمد حکم کند. اگر کشته شدیم بدون دلواپسی کشته شده‌ایم، چون نه زنی داریم و نه فرزندی و نه مالی، و اگر غلبه کردیم تهیه زن و فرزند آسان است!

گفتند: - آیا می‌گویی این یک مشت بیچاره را بکشیم، آن وقت دیگر چه چیزی در زندگی بدون آنان هست؟ گفت:

- اگر این را هم نمی‌پذیرید بیایید همین امشب که شب شنبه است، و

پایان جنگ خندق و آغاز جنگ بنی قریظه (۱۱۱)

محمد و یارانش فکر می‌کنند که ما در شنبه نمی‌جنگیم از این غفلت آن‌ها استفاده کنیم و به ایشان شیخون بزنیم!

گفتند: - آیا حرمت شنبه خود را از بین ببریم؟ و همان کاری را بکنیم که گذشتگان ما کردند و به آن بلا- که می‌دانی دچار شدند؟ و همان بلا بر ما هم نازل شود؟ نه هرگز این کار را نمی‌کنیم! کعب بن اسد چون دید هیچ‌یک از پیشنهاداتش قبول نشد، گفت:

- عجب مردمی بی‌عقلی هستید، خیال می‌کنم از آن روز که به دنیا آمده‌اید حتی یک روز هم در کار خود حزم و احتیاط نداشته‌اید!

حکمت بین یهود و مسلمانان

(۱۱۲) از حنین تا تبوک

زهری می‌گوید: رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در پاسخ قرظی‌ها که پیشنهاد کردند یک نفر را حکم قرار دهد، فرمود: هر یک از اصحاب مرا که خواستید می‌توانید حکم خود کنید!

قرظی‌ها «سعد بن معاذ» را اختیار کردند و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نیز پذیرفت و دستور داد تا هر چه اسلحه دارند در قبه آن جناب جمع کنند و سپس دست‌هایشان را از پشت بستند و به یکدیگر پیوستند و در خانه اسامه بازداشت کردند. آن‌گاه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد سعد بن معاذ را بیاورند.

وقتی معاذ آمد حضرت پرسید: با این یهودیان چه کنیم؟ معاذ گفت:

- جنگی‌هایشان کشته شوند، و ذراری و زنان‌شان اسیر گردند، و اموال‌شان به‌عنوان غنیمت تقسیم شود، و ملک و باغات‌شان تنها بین مهاجرین تقسیم شود! آن‌گاه به انصار

حکمت بین یهود و مسلمانان (۱۱۳)

گفت: - این‌جا وطن شماست و شما ملک و باغ دارید و مهاجران ندارند! رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تکبیر گفت و فرمود:

- بین ما و آنان به حکم خدای عزوجل داوری کردی!

در بعضی روایات آمده که حضرت فرمود:

- به حکمی داوری کردی که خدا از بالای هفت رفیع (هفت آسمان) رانده است! آن‌گاه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دستور داد مقاتلان ایشان (به طوری که گفته‌اند حدود ۶۰۰ نفر بودند) کشته شوند. بعضی‌ها گفته‌اند: تعداد اسیران ۷۵۰ نفر و تعداد کشته‌شدگان ۴۵۰ نفر بودند.

در روایات آمده که موقعی که بنی قریظه را دست بسته می‌بردند نزد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به کعب بن اسد گفتند: - هیچ می‌بینی با ما چه می‌کنند؟ گفت: حالا که بیچاره شدید این

(۱۱۴) از حنین تا تبوک

حرف را می‌زنید؟ چرا قبلاً به راهنمایی‌های من اعتنا نکردید؟ ای کاش همه جا این پرسش را می‌کردید و چاره کار خود از خیرخواهان می‌پرسیدید! به خدا سوگند دعوت کننده ما دست بردار نیست، و هر یک از شما برود دیگر بر نخواهد گشت، چون به خدا قسم با پای خود به قتلگاهش می‌روید!

سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده

در این هنگام حی بن اخطب را نزد رسول الله صلی الله علیه و آله آوردند، در حالی که حله‌ای فاختی در برداشت و آن را از هر طرف پاره پاره کرده بود، و مانند جای انگشت سوراخ سوراخ کرده بود تا کسی آن را از تنش بیرون نکند، و دست‌هایش

سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده (۱۱۵)

با طناب به گردنش بسته بود. همین که رسول خدا صلی الله علیه و آله او را دید فرمود:

- آگاه باش! که به خدا سوگند، من هیچ ملامتی در دشمنی با تو ندارم، و خلاصه تقصیری در خود نمی‌بینم، و این بیچارگی تو از این جهت است که خواستی خدا را بیچاره کنی! آن گاه فرمود:

- ای مردم! از آن چه خدا برای بنی اسرائیل مقدر کرده، ناراحت نشوید! این همان سرنوشت و تقدیری است که خدا علیه بنی اسرائیل نوشته و مقدر کرده است!

آن گاه نشست، و سر از بدن حی بن اخطب جدا کردند.

بعد از اعدام جنگجویان عهدشکن بنی قریظه، زنان و کودکان و اموال ایشان را در بین مسلمانان تقسیم کرد، و عده‌ای از اسرای ایشان را به اتفاق سعد بن زید انصاری به نجد فرستاد تا به فروش برساند و با پول آن اسب و سلاح خریداری کنند.

(۱۱۶) از حنین تا تبوک

این قسمت از تاریخ را «قمی» در تفسیر خود چنین آورده است:

کعب بن اسد را در حالی که دست‌هایش را به گردنش بسته بودند آوردند و همین که رسول الله صلی الله علیه و آله نظرش به وی افتاد فرمود:

- ای کعب! آیا وصیت «ابن الحواس» آن خاخام آگاه که از شام نزد شما آمده بود، سودی به حالتان نبخشید؟

با این که او وقتی نزد شما آمد گفت که من از عیش و نوش زندگی فراخ شام صرف نظر کرده‌ام و به این سرزمین احمو که غیر از چند دانه خرما چیزی ندارد، آمده‌ام، و به آن قناعت کرده‌ام، برای این که به دیدار پیغمبری نایل شوم که در مکه مبعوث می‌شود، و بدین سرزمین مهاجرت می‌کند، پیغمبری است که به پاره‌ای نان و خرما قانع است، و الاغ بی‌پالان سوار می‌شود، و در چشمش سرخی، و بین دو شانهاش مهر نبوت است، و شمشیرش را به شانهاش

سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده (۱۱۷)

می‌گیرد، و هیچ باکی از احدی از شما نمی‌کند، و سلطنتش تا جایی که سواره و پیاده از پا در آیند، گسترش می‌یابد! کعب گفت:

- چرا ای محمد! همه این‌ها که گفتمی درست است، ولی چه کنم که از سرزنش یهود پروا داشته‌ام و ترسیدم بگویند کعب از کشته شدن ترسید، و گرنه به تو ایمان می‌آوردم، و تصدیقت می‌کردم، ولی من چون عمری به دین یهود بودم و به همین دین زندگی کردم بهتر است به همان دین نیز بمیرم! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

- بیایید و گردنش را بزنید!

مأمورین آمدند و گردنش را زدند. باز در همان کتاب است که آن جناب یهودیان بنی قریظه را در مدت سه روز صبح و شام اعلام کرد، و می‌فرمود: آب را به ایشان (۱۱۸) از حنین تا تبوک

بچشانید و غذای پاکیزه به ایشان بدهید و با اسیران آن‌ها نیکی کنید، تا آن که همه را به قتل برسانید! (۱)
 ۱- المیزان ج: ۳۲، ص: ۱۶۲.
 سرنوشت اسرا و فرماندهان شکست خورده (۱۱۹)

فصل پنجم: جنگ خیبر

جنگ آینده، جنگ خیبر

«سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ...!»
 (۱۵ / فتح)

«شما به زودی روانه جنگی می‌شوید که در آن غنیمت‌ها به دست خواهید آورد، آن وقت (۱۲۰)

متخلفین خواهند گفت: بگذارید ما هم به شما پیوندیم!»

این آیه، خبر از یک آینده‌ای دیگر می‌دهد، و آن این است که مؤمنین به زودی جنگی می‌کنند که در آن جنگ فتح نصیبشان می‌گردد، و غنیمت‌هایی عایدشان می‌شود، آن وقت آن‌هایی که تخلف کردند پشیمان شده درخواست می‌کنند اجازه دهند به دنبالشان به صحنه جنگ آیند تا از غنیمت بهره‌مند شوند، و این جنگ، جنگ خیبر است، که رسول الله صلی الله علیه و آله و مؤمنین از آن‌جا گذشتند و آن را فتح کردند و غنیمت‌ها گرفتند، و خدای تعالی آن غنایم را به کسانی اختصاص داد که در سفر حدیبیه با رسول الله صلی الله علیه و آله بودند، و غیر آن‌ها را در آن غنایم شرکت نداد. در ادامه آیه به رسول الله صلی الله علیه و آله می‌فرماید:
 - «به آن‌ها بگو دنبال ما نیایید! این‌گونه خداوند از قبل فرموده است.» هم‌چنین فرمود:

جنگ آینده، جنگ خیبر (۱۲۱)

- «متخلفین بعد از این که درخواست اتباع پذیرفته نشد، خواهند گفت: شما به ما حسد می‌ورزید! ولی باید بدانند که جز اندکی فهم ندارند!» (۱۵ / فتح)

دلیل نفهم بودن متخلفین این است که گفتار آن‌ها مبنی بر این که «شما بر ما حسد می‌ورزید، اصلاً ربطی به کلام رسول الله صلی الله علیه و آله ندارد و آن جناب از غیب خبرشان داده بود که خدا از پیش این چنین خبر داده که شما هرگز ما را پیروی نمی‌کنید، و آن‌ها پاسخ داده بودند که اولاً- شما نمی‌گذارید ما پیروی‌تان کنیم، و این معنا از ناحیه خدای تعالی نیست، و ثانیاً جلوگیری‌تان از شرکت ما در غنایم برای این است که می‌خواهید غنایم را خودتان به تنهایی بخورید و به ما ندهید.

و این پاسخ کلام کسی است که نه ایمان دارد و نه عقل، کسی که این قدر قوه تمییز ندارد که بفهمد رسول خدا صلی الله علیه و آله معصوم است و او در هیچ امری داخل و خارج

(۱۲۲) از حنین تا تبوک

نمی‌شود مگر به اذن خدای تعالی، و اگر بخواهیم حمل به صحت کنیم، حداقل این است که بگوییم آن‌ها مردمانی ساده و

کم‌فهم بوده‌اند، که با ادعای اسلام و ایمان، این طور با رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله سخن گفته‌اند.

جنگ آینده، جنگ خیبر (۱۲۳)

آزمایشی مجدد، در جنگی تازه

در ادامه آیه می‌فرماید:

«به همان‌ها از اعراب، که تخلف کردند، بگو: اگر راست می‌گویید به زودی به جنگی دیگر فراخوانده خواهید شد، جنگ با مردمی دلاور، که باید یا مسلمان شوند و یا با ایشان بجنگید!

اگر در آن روز اطاعت کردید، خداوند اجری نیک به شما خواهد داد، و اگر آن روز هم مثل جنگ قبلی تخلف ورزیدید، خداوند به عذابی دردناک معذبتان می‌کند!» (۱۶ / فتح)

این گروه که به جنگ آن‌ها بایدرفت به نظر می‌رسد همه اقوامی است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله (۱۲۴) از حنین تا تبوک

بعد از فتح خیبر با آن‌ها نبرد کرد - یعنی هوازن، ثقیف، روم، موه.

و این که خدای تعالی از پیش خبر داد که به متخلفین «بگو: شما ما را پیروی نخواهید کرد»، ناظر به پیروی کردن از آن‌ها در جنگ خیبر است.

در این جنگ، خداوند متعال فقط دو انتخاب در مقابل مشرکینی که به جنگ آن‌ها دعوت می‌شوند، گذاشته است، یعنی آن‌ها یا باید مسلمان شوند، یا تن به نبرد بدهند، و شق سوم که جزیه گرفتن باشد، در آن نیست، زیرا آنان مشرکند و جزیه از مشرک قبول نمی‌شود، و این مخصوص اهل کتاب است. مشرک باید یا مسلمان شود یا جنگ کند.

در پایان آیات، خدای سبحان کلام خود را با وعده و وعید برای متخلفین خاتمه می‌بخشد: وعده در مقابل اطاعت، وعید در مقابل معصیت:

«اگر اطاعت کنید و برای قتال بیرون شوید، خدا اجر نیکی به شما می‌دهد، و اگر

آزمایشی مجدد، در جنگی تازه (۱۲۵)

روی برگردانید و نافرمانی کنید و خارج نشوید، همان طور که بار قبلی روی گردانیدید، و در سفر حدیبیه خارج نشدید، آن وقت خدا در دنیا (یا هم در آخرت) شما را عذابی دردناک می‌کند!» (۱۶ / فتح)

رفع حکم جهاد از معلولین

در ادامه این آیات خدای تبارک و تعالی جهاد را از معلولین که جهاد بر ایشان طاقت فرساست به لسان رفع لازمه‌اش بر می‌دارد، یعنی نمی‌فرماید آن‌ها حکم جهاد ندارند بلکه می‌فرماید: لازمه آن را که حرج است ندارند:

«در مسئله جهاد افراد نابینا، چلاق و بیمار می‌توانند تخلف کنند، چون جهاد بر آنان واجب نیست، و کسی که خدا و رسولش را اطاعت کند، خداوند او را در جناتی

(۱۲۶) از حنین تا تبوک

داخل می‌کند که از دامنه آن نهرها روان است، و کسی که اعراض کند، خداوند به عذابی دردناک معذبتش می‌کند.» (۱۷ / فتح)

جزئیات جنگ خیبر در روایات اسلامی

همان‌گونه که خداوند متعال در سوره فتح مسلمین را خیر از جنگی قریب‌الوقوع داده بود، این جنگ بلافاصله بعد از مراجعت از حدیبیه و صلح با کفار قریش اتفاق افتاد در مجمع‌البیان در داستان فتح خیبر می‌گوید:

۱- المیزان ج: ۳۶، ص: ۱۲۹.

جزئیات جنگ خیبر در روایات اسلامی (۱۲۷)

وقتی رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله از حدیبیه به مدینه آمد، بیست روز در مدینه ماند و آن‌گاه برای جنگ خیبر خیمه بیرون زد.

ابن اسحاق به سندی که به مروان اسلمی نسبت دارد از پدرش از جدش روایت کرده که گفت: با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله به سوی خیبر رفتیم. همین که نزدیک خیبر شدیم و قلعه‌هایش از دور پیدا شد، رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: بایستید! مردم ایستادند. فرمود:

- بار الها! ای پروردگار آسمان‌های هفتگانه، و آن‌چه در زیر سایه دارد! ای پروردگار زمین‌های هفتگانه، و آن‌چه بر پشت دارند! ای پروردگار شیطان‌ها و آن‌چه گمراهی که دارند! از تو خیر این قریه و خیر اهلش و خیر آن‌چه در آن است مسئلت دارم! و از شر این محل و از شر اهلش و از شر آن‌چه در آن است به تو پناه می‌برم! آن‌گاه فرمود: - راه بیفتید، به نام خدا!

هم‌چنین از سلمه بن اکوع نقل کرده که گفت: ما با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله به سوی خیبر

(۱۲۸) از حنین تا تبوک

رفتیم. شبی در حال حرکت بودیم که مردی از لشکریان به عنوان شوخی به عامر بن اکوع گفت: کمی از آن اشعارت برای ما نمی‌خوانی؟

عامر مردی شاعر بود و شروع کرد به سرودن این اشعار:

- بار الها! اگر لطف و عنایت تو نبود ما حج نمی‌کردیم، و نه صدقه می‌دادیم، و نه نماز می‌خواندیم، پس بیامرز ما را! فدایت باد آن‌چه که ما آن را به دست آوردیم، و قدم‌های ما را هنگامی که با دشمن ملاقات می‌کنیم، ثابت فرما! و سکینت و آرامش را بر ما نازل فرما! ما به نوبه خود هر وقت به سوی جنگ دعوت شدیم، راه افتادیم، و رسول خدا هم به همین که ما را دعوت کند، اکتفا و اعتماد می‌کنیم!

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پرسید: - این که شتر خود را با خواندن شعر می‌راند کیست؟ عرضه داشتند: عامر است! فرمود: - خدا رحمتش کند!

جزئیات جنگ خیبر در روایات اسلامی (۱۲۹)

عمر که آن روز اتفاقاً بر شتری خسته سوار بود، شتری که مرتب خود را به زمین می‌انداخت، عرضه داشت:

- یا رسول الله! عامر به درد ما می‌خورد و از اشعارش استفاده می‌کنیم، دعا کنیم زنده بماند.

چون رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله درباره هر کسی که می‌فرمود: خدا رحمتش کند، در جنگ کشته می‌شد.

آغاز جنگ و شهادت عامر شاعر

می‌گویند: همین که جنگ جدی شد، و دو لشکر صف‌آرایی کردند، مردی یهودی از لشکر خیبر بیرون آمده و مبارز طلبید و گفت:

(۱۳۰) از حنین تا تبوک

- مردم خیبر مرا می‌شناسند، که من مرحبم! و غرق در اسلحه، قهرمانی هستم که همه قهرمانی‌ام را تجربه کرده‌اند، در مواقعی که تنور جنگ شعله می‌زند، دیده‌اند!

از لشکر اسلام عامر بیرون شد و این رجز را خواند:

- لشکر خیبر می‌داند که من عامرم! غرق در سلاح، و قهرمانی هستم که تا قلب لشکر دشمن پیش می‌روم!

این دو تن به هم آویختند، و هر یک ضربتی بر دیگری فرود آورد، و شمشیر مرحب به سپر عامر خورد. عامر از آن جا که شمشیرش کوتاه بود، ناگزیر تصمیم گرفت به پای یهودی بزند. نوک شمشیرش به ساق پای یهودی خورد، و از بس که ضربت شدید بود شمشیرش در برگشت به زانوی خودش خورد و کاسه زانویش را لطمه زد، و از همان درد از دنیا رفت. سلمه می‌گوید:

آغاز جنگ و شهادت عامر شاعر (۱۳۱)

عده‌ای از اصحاب رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌گفتند: عمل عامر بی‌اجر و باطل شد، چون خودش را کشت. من نزد رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله شرفیاب شدم و می‌گریستم و عرضه داشتم یک عده درباره عامر چنین می‌گویند. فرمود: چه کسی چنین گفته؟ عرض کردم: چند تن از اصحاب. حضرت فرمود: دروغ گفتند، بلکه اجری دو چندان به او می‌دهند!

محاصره خیبر و ناتوانی عمر بن خطاب

می‌گوید: آن‌گاه خیبر را محاصره کردیم، و این محاصره آن قدر طول کشید که دچار مخمصه شدیدی شدیم، و سپس خدای تعالی آن‌جا را برای ما فتح کرد، و آن چنین بود:

رسول خدا لوای جنگ را به دست عمر بن خطاب داد و عده‌ای از لشکر با او قیام

(۱۳۲) از حنین تا تبوک

کرده و جلوی لشکر خیبر رفتند، ولی چیزی نگذشت که عمر و همراهانش فرار کرده و نزد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله برگشتند، در حالی که او همراهان خود را می‌ترسانید و همراهانش او را می‌ترساندند.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله دچار درد شقیقه شد، و از خیمه بیرون نیامد، و فرمود: وقتی سرم خوب شد بیرون خواهم آمد. بعد پرسید: مردم با خیبر چه کردند؟ جریان عمر را برایش گفتند، فرمود:

- فردا حتماً رایت جنگ را به مردی می‌دهم که خدا و رسولش را دوست می‌دارد، و خدا و رسول نیز او را دوست دارند. مردی حمله‌ور که هرگز پا به فرار نگذاشته است، و از صف دشمن بر نمی‌گردد تا خدا خیبر را به دست او فتح کند!

محاصره خیبر و ناتوانی عمر بن خطاب (۱۳۳)

رایت اسلام به دست علی سپرده می‌شود!

سعد بن سهل نقل کرده که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در واقعه خیبر فرمود:

- فردا حتماً این رایت جنگ را به مردی می‌دهم که خدای تعالی به دست او خیبر را فتح می‌کند، مردی که خدا و رسولش را دوست می‌دارد، و خدا و رسول او نیز وی را دوست می‌دارند!

مردم آن شب را با این فکر به صبح بردند که حضرت فردا رایت را به دست چه کسی می‌دهد؟ وقتی صبح شد مردم همگی نزد آن جناب حاضر شدند، در حالی که هر کس این امید را داشت که رایت را به دست او بدهد. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

- علی بن ابیطالب کجاست؟ عرضه داشتند: یا رسول الله! او درد چشم پیدا کرده

(۱۳۴) از حنین تا تبوک

است! فرمود: بفرستید بیاید!

رفتند و آن جناب را آوردند. حضرت آب دهان خود را به دیدگان علی علیه‌السلام کشید و در همان لحظه بهبودی یافت، به طوری

که گویی اصلاً درد چشم نداشت. آن گاه رایت را به وی داد. علی علیه‌السلام پرسید:

- یا رسول الله! با آنان قتال کنم تا مانند ما مسلمان شوند؟ فرمود:

- بدون هیچ درنگی پیشروی کن تا به درون قلعه‌شان در آیی، آن گاه در آنجا دعوتشان کن، و حقوقی را که خدا به گردنشان

دارد برایشان بیان کن، برای این که به خدا سوگند اگر خدای تعالی یک مرد را به دست تو هدایت کند برای تو بهتر است از این

که نعمت‌های مادی و گرانبهایی داشته باشی! سلمه می‌گوید:

از لشکر دشمن مرحب بیرون شد، در حالی که رجز می‌خواند و می‌گفت:

رایت اسلام به دست علی سپرده می‌شود! (۱۳۵)

- قَدْ عَلِمْتُ خَيْرٌ أَنِّي مَرْحَبٌ...!

از لشکریان اسلام علی علیه‌السلام به هم آوردی او رفت، در حالی که می‌سرود:

- من همانم که مادرم نامم حیدر گذاشت! من چون شیر جنگلم که دیدنش وحشت است، و ضربت من مانند کِیْلِ سَنْدَرَةَ (۱) است

که احتیاج به دو بار وزن کردن ندارد!

آن گاه از همان گرد راه با یک ضربت فرق سر مرحب را شکافت و به خاک هلاکتش انداخت و خیر به دست او فتح شد.

(این روایت را بخاری و مسلم از قتیبه بن سعید روایت کرده‌اند. مسلم آن را در صحیح خود آورده است).

۱- ترازوی مخصوص وزن کردن اجناس بزرگ و زیاد (بیستونی).

(۱۳۶) از حنین تا تبوک

علی در قلعه خیبر را از جا می‌کند!

ابوعبدالله حافظ به سند خود از ابی رافع برده آزاد شده رسول الله صلی الله علیه و آله روایت کرده است که گفت:

ما با علی بودیم که رسول الله صلی الله علیه و آله او را به سوی قلعه خیبر روانه کرد. همین که آن جناب به قلعه نزدیک شد اهل قلعه

بیرون آمدند و با آن جناب قتال کردند.

مردی یهودی ضربتی به سپر آن جناب زد، سپر از دست حضرت بیفتاد، ناگزیر علی درب قلعه را از جای کند و آن را سپر خود قرار

داد. این درب هم‌چنان در دست علی بود و جنگ همی کرد تا آن که قلعه به دست او فتح شد. آن گاه درب را از دست خود

انداخت. به خوبی به یاد دارم که من با هفت نفر دیگر که مجموعاً هشت نفر می‌شدیم هر

علی در قلعه خیبر را از جا می‌کند! (۱۳۷)

چه کوشش کردیم که آن درب را تکان دهیم و جا به جا کنیم نتوانستیم.

و نیز به سند خود از لیث بن سلیم از ابی جعفر محمد بن علی روایت کرده که فرمود:

- جابر بن عبدالله برایم حدیث کرد که علی در جنگ خیبر درب قلعه را روی دست بلند کرد و مسلمانان دسته دسته از روی آن

عبور کردند با این که آن درب به قدری بود که چهل نفر نتوانستند آن را بلند کنند.

از طریقی دیگر از جابر روایت شده که گفت: سپس هفتاد نفر دور آن درب جمع شدند تا توانستند آن را به جای اولش برگردانند.

دعای رسول الله صلی الله علیه و آله در حق علی

(۱۳۸) از حنین تا تبوک

و نیز به سند خود از عبدالله بن ابی لیل روایت کرده که گفت:

علی علیه السلام همواره در گرما و سرما قبایی باردار و گرم می‌پوشید، و از گرما پروا نمی‌کرد. اصحاب من نزد من آمدند و گفتند:

- ما از امیرالمؤمنین چیزی دیده‌ایم و نمی‌دانیم تو هم متوجه آن شده‌ای یا نه؟ پرسیدم چه دیده‌اید؟ گفتند: ما دیدیم که حتی در گرمای سخت با قبایی باردار و کلفت بیرون می‌آید، بدون این که از گرما پروایی داشته باشد، و برعکس در سرمای شدید با دو تا جامه سبک بیرون می‌آید، بدون این که از سرما پروایی کند! آیا تو در این باره چیزی شنیده‌ای؟ من گفتم: نه چیزی نشنیده‌ام. گفتند: پس از قدرت بپرس شاید او در این باب اطلاعی داشته باشد، چون او با آن جناب هم‌راز بود. من از پدرم ابی لیل پرسیدم، او هم گفت چیزی در این باب نشنیده است. آن‌گاه به حضور علی علیه السلام رفت و با آن جناب به

دعای رسول الله صلی الله علیه و آله در حق علی (۱۳۹)

راز گفتن پرداخت و این سؤال را در میان نهاد و علی علیه السلام فرمود:

- مگر در جنگ خیبر نبود؟ عرض کردم: چرا؟ فرمود:

یادت نیست که رسول خدا صلی الله علیه و آله ابی بکر را صدا کرد و بیرقی به دستش داد و روانه جنگ یهود کرد و ابوبکر همین که به لشکر دشمن نزدیک شد، مردم را به هزیمت برگردانید، سپس عمر را فرستاد و لوایی به دست او داد و روانه‌اش کرد، عمر نیز همین که نزدیک لشکر یهود شد و به قتال پرداخته، پا به فرار گذاشت.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: امروز رایت اسلام را به دست مردی خواهم داد که خدا و رسول را دوست می‌دارد و خدا و رسول نیز او را دوست می‌دارند، و خدا به دست او که مردی کزاز و غیر فزار است، قلعه را فتح می‌کند. آن‌گاه مرا خواست و رایت جنگ را به دست من داد و فرمود:

(۱۴۰) از حنین تا تبوک

- بار الها! او را از گرما و سرما حفظ کن!

از آن به بعد من دیگر گرما و سرمای ندیدم.

(این مطالب از کتاب دلائل النبوه تألیف امام ابوبکر لبهقی نقل شده است).

فتح قلاع یهود خیبر و اسارت آن‌ها

طبرسی گوید: بعد از فتح خیبر، رسول خدا صلی الله علیه و آله مرتب سایر قلعه‌های یهود را یکی پس از دیگری فتح کرد، و اموال را حیازت نمود تا آن که رسیدند به قلعه وطیح و قلعه سلالم، که آخرین قلعه‌های خیبر بودند، و آن قلعه‌ها را هم فتح نمود، و ده روز و اندی محاصره‌شان کرد. ابن اسحاق گوید:

فتح قلاع یهود خیبر و اسارت آن‌ها (۱۴۱)

بعد از آن که قلعه قموص که قلعه ابی الحقیق بود، فتح شد، صفیه، دختر حی بن اخطب، و زنی دیگر که با او بود، اسیر شدند. بلال آن دو را از کنار کشتگان یهود عبور داد، و صفیه چون چشمش به آن کشتگان افتاد، صیحه زد و صورت خود بخراشید، و خاک بر سر خود ریخت. چون رسول الله صلی الله علیه و آله این صحنه را دید فرمود: - این زن فتنه‌انگیز را از من دور کنید! و دستور داد صفیه

را پشت سر آن جناب جای دادند، و خود ردائی به روی او افکند و مسلمانان فهمیدند که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله او را برای خود انتخاب فرموده است. آن گاه وقتی از آن زن یهودی آن وضع را دید به بلال فرمود:

– ای بلال مگر رحمت از دل تو کنده شده است که دو تا زن داغ‌دیده را از کنار کشته مردانشان عبور می‌دهی؟
از سوی دیگر، صفیه در ایام عروسی‌اش که بنا بود به خانه کنانه بن ربیع

(۱۴۲) از حنین تا تبوک

ابی‌الحقیر برود، شبی در خواب دید ماهی به دامنش افتاد، و خواب خود را به همسرش گفت. کنانه گفت: این خواب تو تعبیری ندارد جز این که آرزو داری همسر محمد پادشاه حجاز شوی! آن گاه سیلی محکمی به صورتش زد به طوری که چشمان صفیه از آن سیلی کبود شد، و آن روزی که او را نزد رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله آوردند اثر کبودی هنوز باقی مانده بود. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پرسید: این کبودی چشم تو از چیست؟ صفیه جریان را نقل کرد.

شرایط صلح یهود

ابن ابی‌الحقیر شخصی را نزد رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله فرستاد که در یک جا جمع شویم و با شرایط صلح یهود (۱۴۳)

شما صحبتی دارم و حضرت پذیرفت. ابن ابی‌الحقیر تقاضای صلح کرد، بر این اساس که خون هر کس که در قلعه‌ها مانده‌اند محفوظ باشد، و متعرض ذریه و اطفال ایشان نیز نشوند، و جمعیت با اطفال خود از خیبر و اراضی آن بیرون شوند، و تنها با یک دست لباس که به تن دارند، بروند. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله هم این پیشنهاد را پذیرفت، به شرطی که از اموال چیزی از آن جناب پنهان نکرده باشند، و گرنه ذمه خدا و رسولش از ایشان بری خواهد بود. ابن ابی‌الحقیر پذیرفت و بر این معنا صلح کردند.

فدک تسلیم می‌شود!

مردم فدک وقتی این جریان را شنیدند پیکی نزد رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله فرستادند که به ما (۱۴۴) از حنین تا تبوک

اجازه بده که بدون جنگ از دیار خود برویم، و جان خود را سالم به در ببریم، و هر چه مال داریم برای مسلمین بگذاریم. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله هم پذیرفت. آن کسی که بین رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله و اهل فدک پیام رد و بدل می‌کرد، محیصه بن مسعود یک از بنی حارثه بود.

بعد از آن که یهودیان بر این صلح‌نامه تن در دادند، پیشنهاد کردند که اموال خیبر را به ما واگذار کن که ما به اداره آن واردتریم تا شما، و عوائد آن بین ما و شما به تساوی تقسیم شود. رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله هم پذیرفت به این شرط که هر وقت خواستیم شما را بیرون کنیم این حق را داشته باشیم. اهل فدک به همین قسم مصالحه کردند، در نتیجه اموال خیبر بین مسلمانان تقسیم شد، چون با جنگ فتح شده بود. ولی املاک فدک خالصه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله شد، برای این که مسلمانان در آن‌جا جنگی نکرده بودند.

مسموم شدن رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله

مسموم شدن رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله (۱۴۵)

بعد از آن که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله آرامشی یافت، زینب دختر حارث همسر سلام بن مشکم، برادرزاده مرحب (فرمانده لشکر یهود که به دست علی علیه‌السلام کشته شد)، گوسفندی بریان برای رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله هدیه فرستاد. قبلاً پرسیده بود که آن جناب از کدام عضو گوسفند بیشتر خوشش می‌آید، گفته بودند از پاچه گوسفند، و بدین جهت سمی که همه جای گوسفند ریخته بود، در پاچه آن بیشتر ریخت، و آن گاه آن را برای رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله آورد و جلوی آن حضرت گذاشت.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پاچه گوسفند را گرفت و کمی از آن در دهان گذاشت و بشر بن براء ابن معرور هم که نزد آن جناب بود، استخوانی برداشت تا آن را بلیسد، رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: از خوردن این غذا دست بکشید که شانه گوسفند به من خبر

(۱۴۶) از حنین تا تبوک

داد که این طعام مسموم است.

آن گاه زینب را صدا زدند و او اعتراف کرد و پرسیدند: چرا چنین کردی؟ گفت: برای این که می‌دانم چه بر سر قوم من آمد؟ پیش خود فکر کردم اگر این مرد پیغمبر باشد از ناحیه غیب آگاهی می‌کنند و اگر پادشاهی باشد داغ دلم را از او گرفته‌ام. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از جرم او گذشت کرد، و بشر بن براء از همان یک لقمه که خورده بود درگذشت. می‌گوید:

در مرضی که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به آن مرض از دنیا رفت مادر بشر بن براء وارد شد بر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تا از آن جناب عیادت کند. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

ای ام‌بشر! لایزال آن لقمه‌ای که من با پسر در خیبر خوردیم اثرش به من برمی‌گردد، و اینک نزدیک است رگ قلب مرا قطع کند.

مسموم شدن رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله (۱۴۷)

مسلمانان معتقدند که رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله با این که خدای تعالی او را به نبوت گرامی داشته بود، به شهادت از دنیا رفت! (۱)

۱- المیزان ج: ۳۶، ص: ۱۵۰.

(۱۴۸) از حنین تا تبوک

(۱۴۹)

فصل ششم: جنگ تبوک

تدارک جنگ مسلمین با روم

جنگ تبوک از جهات دوری راه و استثنایی بودن آن با سایر غزوات پیامبر گرامی خدا تفاوت داشته است. در روایات اسلامی جزئیاتی از تدارک و حرکت مسلمانان به این جنگ، و سختی‌هایی که متحمل شده‌اند، وجود دارد، و مخصوصاً از کارشکنی و تعلق منافقین حکایت‌هایی می‌کنند که در این مبحث خلاصه‌ای از آنان نقل خواهد شد.

(۱۵۰)

مقدمات جنگ تبوک چنین آغاز شد که بیلاق‌نشین‌ها که همه ساله از شام به مدینه بر می‌گشتند، با خود پشمینه و خواربار می‌آوردند، مردمی عوام بودند، در آن ایام در مدینه انتشار دادند که رومیان دارند قشون جمع‌آوری می‌کنند و می‌خواهند با لشکری انبوه با رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نبرد کنند. گفتند: «هزقل» پادشاه روم با همه لشکریانش حرکت کرده و قبایل غسان و

جُذام و بَهْرَاء و عامِلَه را هم با خود هم‌داستان نموده‌است و خودش در حِمص مانده است و لشکریانش تا بَلقاء رسیده‌اند. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله وقتی این معنا را شنید اصحاب خود را به تبوک، که یکی از شهرهای بَلقاء است، فرستاد، و از آن سو افرادی را به میان قبایلی که در اطراف مدینه بودند، و هم‌چنین به مکه و نزد افرادی که از میان قبایل خُزاعه و مَزینَه و جُهَینَه مسلمان شده بودند، اعزام کرد، تا آنان را به جهاد تحریک کنند.

تدارک جنگ مسلمین با روم (۱۵۱)

آن‌گاه به لشکریان خود دستور داد تا لوای جنگ را در «ثَبِیَّةُ الْوُدَاع» بیفراشتند، و به افرادی که توانایی مالی داشتند دستور داد تا به تهی‌دستان کمک مالی کنند، و هر کس هر چه اندوخته دارد بیرون آورد و انفاق کند. لشکر نیز چنین کردند و با تشویق یکدیگر لشکری نیرومند شدند.

خطبه رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله در مقدمه جنگ تبوک

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به خطبه ایستاد و بعد از حمد و ثنای پروردگار، چنین فرمود:

- «ای مردم!

راست‌ترین گفتارها، کتاب خدا،

و سزاوارترین سفارشات، تقوی،

(۱۵۲) از حنین تا تبوک

و بهترین ملت‌ها، ملت ابراهیم،

و نیکوترین سنت‌ها، سنت محمد،

و شریف‌ترین سخنان، ذکر خدا،

و بهترین داستان‌ها، همین قرآن است،

و نیکوترین امور، آن امری است که عزیمت بر آن راسخ‌تر و جدی‌تر

و بدترین امور، آن امری است که تازه درآمد باشد!

نیکوترین هدایت، هدایت انبیاء،

شریف‌ترین کشتگان، آن‌هایی هستند که در راه خدا شهید شده باشند،

و تاریک‌ترین کوری‌ها، کوری ضلالت بعد از هدایت است،

و بهترین کارها، آن کاری است که نافع‌تر باشد!

خطبه رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله در مقدمه جنگ تبوک (۱۵۳)

بهترین هدایت‌ها، آن هدایتی است که پیروی گردد،

و بدترین کوری‌ها، کوری دل است،

دست بالا (دهنده) بهتر از دست پایین (گیرنده) است،

خواسته‌ای که کم و به قدر کفایت باشد، بهتر از آن خواسته‌ای است که زیاد و بازدارنده از یاد خدا

باشد،

بدترین معذرت‌ها، معذرت در دم مرگ،

و بدترین ندامت‌ها، ندامت در قیامت است،

پاره‌ای مردم کسانی‌اند که به نماز جمعه نمی‌آیند، مگر گاه به گاه،

و پاره‌ای دیگر کسانی‌اند که به یاد خدا نمی‌افتند، مگر بی‌اراده و نیت،
و از بزرگترین خطاهای زبان، دروغ،
(۱۵۴) از حنین تا تبوک

و بهترین بی‌نیازی‌ها، بی‌نیازی دل است، (سیری چشم و دل)،
نیکوترین توشه‌ها، تقوی،
و رأس حکمت، ترس از خداست،
و بهترین چیزی که در دل می‌افتد، یقین است؛
و شک و تردید از کفر است؛
و دوری کردن از یکدیگر عمل جاهلیت؛
و غل و غش از چرک جهنم؛
و مستی اخگر آتش؛
و سرائیدن شعر از ابلیس است؛
و شراب انبانه همه گناهان؛

خطبه رسول الله صلی الله علیه و آله در مقدمه جنگ تبوک (۱۵۵)

و زنان دام‌های شیطان؛
و جوانی شعبه‌ای از جنون است؛
و بدترین کسب‌ها رباخواری؛
و بدترین خوردن‌ها، خوردن مال یتیم است!
نیک بخت آن کسی است که از دیگران پند بگیرد،
و بدبخت آن کسی است که در شکم مادر بدبخت باشد،
و هر یک از شما سرانجام در خانه چهار ذراعی قرار خواهید گرفت،
در هر امری آخر آن را باید نگرست، و ملاک هر امری آخر آن است،
بدترین رباها دروغگویی است (دروغ مانند ربا نظام زندگی را مختل می‌سازد).
هر آینده‌ای نزدیک است،
(۱۵۶) از حنین تا تبوک

ناسزا گفتن به مؤمن فسق و قتال با او کفر، و خوردن گوشت او از نافرمانی خدا، و حرمت مال او مانند حرمت خون اوست،
هر که به خدا توکل کند، خدا او را کفایت می‌کند،
و هر که صبر کند به پیروزی می‌رسد،
و هر که از جرم دیگران درگذرد، خداوند از جرائم او درمی‌گذرد،
و هر که خشم خود فرو برد خداوند پاداشش می‌دهد،
و هر که صبر بر مصیبت کند، خدا او را عوض مرحمت می‌کند،
و هر که در پی انتشار فضائل خود بر آید، خداوند در پی رسوائی‌اش بر خواهد آمد، و هر که در این باره سکوت کند، خداوند

به‌بیشتر از آن‌که خود انتظارداشت. فضائلش را انتشار می‌دهد،

و هر که معصیت کند، خدا عذابش دهد!

خطبه رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله در مقدمه جنگ تبوک (۱۵۷)

بار الها! مرا و امت مرا بیا مرز!

بار الها! مرا و امت مرا بیا مرز!

من از خدا برای خودم و برای شما طلب مغفرت می‌کنم!

مردم وقتی این خطبه را شنیدند در امر جهاد دلگرم شدند، و همه قبایلی که آن جناب برای جنگ دستور حرکتشان داده بود، حرکت کردند، ولی پاره‌ای از منافقین و غیرمنافقین تقاعد ورزیدند.

متخلفین از جنگ تبوک

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به جد بن قیس برخورد و به او فرمود: - ای ابا وهب، آیا برای این

(۱۵۸) از حنین تا تبوک

جنگ با ما حرکت نمی‌کنی؟ گویا از دیدن زنان زرد پوست خودداری نمی‌توان کرد؟ عرض کرد: - یا رسول الله، به خدا سوگند قوم و قبیله من می‌دانند که هیچ کس در میان آنان به قدر من زن دوست نیست، و من می‌ترسم اگر با شما حرکت کنم و به این سفر بیایم از دیدن زنان رومی نتوانم خودداری کنم، لذا استدعا دارم مرا مبتلا مکن، و اجازه بده در شهر بمانم! او از سویی به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله این چنین گفت، لکن از سوی دیگر به گروهی از قوم خود گفت: هوا بسیار گرم است، در این هوای گرم از خانه و زندگی خود بیرون مروید!

پسرش گفت: آیا خودت فرمان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را مخالفت می‌کنی بس نیست و اینک مردم را سفارش می‌کنی که گرمی هوا را بهانه کرده و آن جناب را مخالفت کنند. به خدا قسم در همین باره آیه‌ای خداوند نازل خواهد فرمود که تا قیام قیامت مردم آن را بخوانند و تو رسوا شوی!

متخلفین از جنگ تبوک (۱۵۹)

اتفاقا خدای تعالی آیه «وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْتَدَنْ لِي...» را فرستاد. (۴۹ / توبه)

آن گاه جد بن قیس اضافه کرده بود که محمد خیال می‌کند که جنگ با روم هم مثل جنگ با دیگران است، ولی من به خوبی می‌دانم که احدی از این مسلمانان از این جنگ برنخواهند گشت!

عقب‌مانده‌ها از لشکر

عده‌ای هم بودند که از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تخلف کردند که صاحبان نیت صادقانه و بصیرت در دین بودند، و هیچ شک و تردیدی در عقایدشان رخنه نکرده بود، لکن پیش خود گفته بودند، ما بعد از آن که رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله حرکت کردند، از دنبال به او ملحق می‌شویم.

(۱۶۰) از حنین تا تبوک

از آن جمله یکی ابوخیثمه بود که مردی قوی و دارای دو همسر و دو آلاچیق بود. همسران وی آلاچیق‌هایش را آب پاشی کرده و در آن آب آشامیدنی خنکی فراهم نموده و طعامی تهیه کرده بودند، در همین بین که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله مسلمانان را دستور حرکت داد او سری به آلاچیق خود زد، و در جواب هوای نفس خود، که او را به استفاده از آن دعوت می‌کرد، گفت:

- نه به خدا سوگند! این انصاف نیست که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله با این که خدای تعالی از گذشته و آینده او عفو فرموده، حرکت کند، و در شدت حرارت و گرد و غبار و با سنگینی سلاح راه بیاید، و در راه خدا جهاد کند، آن گاه ابوخیثمه، که مردی نیرومند است، در سایه آلاچیق، و در کنار همسران زیبای خود به عیش و عشرت پردازد!!؟
عقب‌مانده‌ها از لشکر (۱۶۱)

- نه به خدا سوگند، که از انصاف دور است!
این بگفت و از جا برخاست و شتر خود را آورد و اثاث سفر را بر آن بار کرد و به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله ملحق شد. مردم وقتی دیدند سواری از دور می‌رسد به رسول‌خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله گزارش دادند. حضرت فرمود: باید ابا خیثمه باشد! ابوخیثمه نزدیک شد و جریان کار خود را به عرض رسانید. حضرت جزای خیر برایش طلب نموده و دعای خیرش فرمود.

ابوذر بی مرکب از لشکر عقب مانده

از جمله عقب‌ماندگان از لشکر، ابوذر بود، که سه روز از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تخلف کرد. جریان کار او هم این بود که شترش ضعیف و لاغر بود، و در بین راه از پای در آمد، و
(۱۶۲) از حنین تا تبوک

ابوذر ناگزیر شد اثاث خود را از کول شتر پایین آورد، و به دوش خود بکشد.
بعد از سه روز مسلمانان دیدند مردی از دور می‌رسد، به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله گزارش دادند، حضرت فرمود: باید اباذر باشد! گفتند: آری اباذر است! حضرت فرمود:
- به استقبالش بروید که بسیار تشنه است! و مسلمانان آب برداشتند و به استقبالش شتافتند.

ابوذر خود را به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله رسانید در حالی که ظرفی آب همراه داشت. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: آب داشتی و تشنه بودی؟ عرض کرد: بلی! فرمود: چرا؟ عرض کرد: در میان راه به سنگی گود برخوردم که در گودی آن آب باران جمع شده بود، وقتی از آن آب چشیدم دیدم آب بسیار گوارایی است، با خود گفتم از این آب نمی‌خورم مگر بعد از آن که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از آن آب بیاشامد. حضرت فرمود:
ابوذر بی مرکب از لشکر عقب مانده (۱۶۳)

- ای اباذر، خدا رحمت کند، تو تنها زندگی می‌کنی، و تنها هم خواهی مرد، و تنها هم محشور خواهی شد، و تنها هم به بهشت خواهی رفت!
- ای اباذر، مردمی از اهل عراق به وسیله تو سعادتمند می‌شوند، آری آنان به جنازه تو برمی‌خورند و تو را غسل و کفن می‌کنند، و بر جنازه‌ات نماز می‌خوانند و دفن می‌کنند!

سه رانده شده پشیمان

در میان کسانی که از آن جناب تخلف ورزیدند عده‌ای از منافقین بودند و عده‌ای هم از نیکان، که سابقه نفاق از ایشان دیده نشده بود. از آن جمله: کعب بن مالک شاعر،
(۱۶۴) از حنین تا تبوک

مراره بن ربیع، و هلال بن امیه رافعی. بعد از آن که خداوند مهربان توبه‌شان را قبول کرد، کعب گفته بود:
«من از خود در عجبم، زیرا هرگز یادندارم که روزی به مثل آن ایامی که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله حرکت می‌کرد، سر حال و نیرومند

بوده باشم، و هیچ وقت جز در آن ایام دارای دو شتر نبودم، با خود گفتم فردا به بازار می‌روم و لوازم سفر را خریداری می‌کنم و بعدا خود را به رسول الله صلی الله علیه و آله می‌رسانم. به بازار می‌رفتم و لکن حاجت خود را بر نمی‌آوردم تا آن که به هلال بن امیه و مراره بن ربیع برخوردیم. آن دو نیز از رسول الله صلی الله علیه و آله تخلف کرده بودند. باز هم متنبه نشدم، و با آن دو قرار گذاشتم فردا به بازار برویم. فردا به بازار رفتیم ولی کاری صورت ندادیم. خلاصه در این مدت کار ما این بود که مرتب می‌گفتم فردا حرکت می‌کنیم، و حرکت نمی‌کردیم، تا یک وقت خبردار شدیم که رسول الله صلی الله علیه و آله دارد برمی‌گردد.

سه رانده شده پشیمان (۱۶۵)

وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله راه خود را به مدینه نزدیک کرد به استقبالش شتافتیم تا او را تهنیت بگوییم که بحمدالله به سلامت برگشته است، و لکن با کمال تعجب دیدیم که جواب سلام ما را نداد، و از ما روی گردانید!

آن گاه متوجه برادران دینی خود شدیم و به ایشان سلام کردیم، ایشان هم جواب ما را ندادند. این مطلب به خانواده‌های ما رسید، و وقتی به خانه آمدیم دیدیم زن و بچه‌های ما نیز با ما حرف نمی‌زنند. به مسجد آمدیم دیدیم احدی نه به ما سلام می‌کند و نه هم کلام ما می‌شود، لاجرم زنان ما نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله مشرف شدند و به عرض رسانیدند که شنیده‌ایم که شما بر شوهران ما غضب فرموده‌اید؟ آیا وظیفه ما هم این است که از آنان کناره‌گیری کنیم؟ حضرت فرمود: نه، شما نباید کناره‌گیری کنید، و لکن مواظب باشید با شما زندگی نکنند.»

(۱۶۶) از حنین تا تبوک

وقتی کار کعب بن مالک، و دو رفیقش، به این جا کشید، گفتند دیگر مدینه جای ما نیست، زیرا نه رسول خدا صلی الله علیه و آله با ما حرف می‌زند، و نه احدی از برادران و قوم و خویشان، پس بیایید به بالای کوه برویم و به دعا و زاری پردازیم. آخر یا این است که خدا از تقصیرات ما درمی‌گذرد، و یا آن که همان جا از دنیا می‌رویم!

این سه نفر از شهر بیرون شدند و به بالای کوه ذباب رفتند و در آن جا به عبادت و روزه پرداختند. زن و فرزندانشان برایشان طعام می‌آوردند و بر زمین می‌گذاشتند و بدون این که حرفی بزنند، برمی‌گشتند. و این برنامه تا مدتی طولانی ادامه داشت.

روزی کعب به آن دو نفر دیگر گفت: رفقا، حالا- که به چنین رسوایی و گرفتاری مبتلا شده‌ایم، و خدا و رسولش و به پیروی از رسول خدا صلی الله علیه و آله خانواده‌های ما و برادران

سه رانده شده پشیمان (۱۶۷)

دینی‌مان بر ما خشم گرفته‌اند، و احدی با ما هم کلام نمی‌شود، ما خود چرا به یکدیگر خشم نگیریم، ما نیز مسلمانیم و باید دستور پیامبر را پیروی کنیم و با یکدیگر هم کلام نشویم. اینک هر یک از ما به گوشه‌ای از این کوه بالا برویم و سوگند بخوریم که دیگر با رفیق خود حرفی نزنیم تا بمیریم، و یا آن که خدا از تقصیرمان بگذرد!

مدت سه روز هم بدین منوال گذرانیدند، و یکه و تنها در کوه به سر بردند، حتی طوری از یکدیگر کناره گرفتند که یکدیگر را هم نمی‌دیدند.

پس از سه روز، یعنی در شب سوم رسول خدا صلی الله علیه و آله در خانه ام سلمه بود که آیه توبه و مؤذنه مغفرت آن سه نفر نازل شد، و آن آیه بود: «لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ...» (۱۱۷ / توبه)

امام صادق علیه السلام فرمود: مقصود از مهاجرین و انصار، ابی ذر، ابوخیثمه، و عمیرین

(۱۶۸) از حنین تا تبوک

و هب بود که از رسول خدا صلی الله علیه و آله تخلف ورزیده و بعد به وی ملحق شدند. آن گاه درباره آن سه نفر که آیه: «وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا...» در حقشان نازل گردیده است.

آیه می‌فرماید: «... حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَّبَتْ...» (۱۱۸ / توبه)

از این روز زمین با همه فراخیش بر آنان تنگ شد، که نه رسول الله صلی الله علیه و آله با ایشان هم کلام می‌شد، و نه برادران دینی، و نه زن و فرزندان‌شان؛ و به همین جهت، مدینه بر آنان تنگ شد و ناگزیر از مدینه تار و مار شدند؛ تا خداوند مهربان وقتی دید به راستی نادم شده‌اند، توبه آنان را قبول فرمود. (۱)

جنگ تبوک، آزمایشی بین نفاق و صدق

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۱۷۲. روایات اسلامی

جنگ تبوک، آزمایشی بین نفاق و صدق (۱۶۹)

«قُلْتَ لَا آجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا...!»

(۹۲ / توبه)

قرآن مجید در مقابل تخلف و تقاعد قاعدین جنگ تبوک و ثروتمندانی که نه تنها به جبهه نرفتند بلکه دیگران را نیز از رفتن منع و سرزنش می‌کردند، گروه دیگری را تعریف می‌کند که نه تنها آماده رفتن به جبهه بودند بلکه بدون داشتن تجهیزاتی به خدمت پیامبر گرامی اسلام مشرف می‌شدند و گریه و ناله می‌کردند که آن‌ها را تجهیز کند...!

- «... کسانی که پیش تو آمدند تا مرکبشان دهی، و تو گفתי چیزی ندارم که شما را بر

(۱۷۰) از حنین تا تبوک

آن سوار کنم، و ایشان با دیدگانی پراز اشک برفتند، که چرا چیزی برای خرج کردن نمی‌یابند...!» (۹۲ / توبه)

از این گونه اشخاص قلم تکلیف و حکم و جوب جهاد برداشته شد، چون اگر برداشته نشود حرجی و شاق است. هم‌چنین توابع این جوب، از قبیل: مذمت در دنیا و عقاب در آخرت، پای آن‌ها را نمی‌گیرد، چون در حقیقت توابع مخالفت بر آن‌ها صدق نمی‌کند.

آن‌ها نخواستند مانند منافقین با تخلف از امر جهاد و تقاعد ورزیدن کارشکنی کنند و روحیه اجتماع را فاسد سازند.

در روایات اسلامی آمده که این آیه درباره «بکائین» نازل شده است و ایشان هفت نفر بودند که سه تن از ایشان یعنی:

عبدالرحمن بن کعب، علبه بن یزید، عمرو بن ثعلبه بن غنمه از بنی النجار؛ سالم بن عمیر، هرمی بن عبدالله، و عبدالله

جنگ تبوک، آزمایشی بین نفاق و صدق (۱۷۱)

بن عمر، ابن عوف، عبدالله بن مغفل؛ از قبیله مزینه بودند.

این هفت نفر نزد رسول الله صلی الله علیه و آله آمدند و عرض کردند:

- یا رسول الله، ما را بر مرکبی سوار کن، چه ما مرکبی که بر آن سوار شویم و بیاییم نداریم! حضرت فرمود: - من هم مرکبی

ندارم که به شما بدهم! (نقل از ابو حمزه ثمالی)

ضمناً در روایت آمده که سپاه‌یانی که در تبوک همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند سی هزار نفر می‌شدند که ده هزار نفر

آنان مرکب داشتند. در جنگ تبوک علی علیه السلام به دستور رسول خدا صلی الله علیه و آله در مدینه ماند.

در درّ مشهور روایت شده که علی بن ابیطالب علیه السلام بیرون رفتند تا به ثنیة الوداع رسیدند، و رسول خدا صلی الله علیه و آله

می‌خواست به تبوک برود و علی گریه می‌کرد و می‌گفت:

- آیا مرا با بازماندگان می‌گذاری؟

(۱۷۲) از حنین تا تبوک

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

- راضی نیستی که نسبت به من مانند هارون باشی نسبت به موسی؟ و هیچ فرقی در میانه نباشد مگر نبوت؟! (۱)

نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ... وَ هُمْ كَارِهُونَ؟» (۳۸ تا ۴۸ / توبه)

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۲۷۵.

نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک (۱۷۳)

جنگ تبوک در تاریخ اسلام، تنها جنگی است که از اول منافقین در آن تخلف ورزیدند و پیغمبر خدا را یاری نکردند، و پیغمبر گرامی نیز آن‌ها را از همراهی لشکر اسلام، برای جلوگیری از ایجاد فتنه در داخل جبهه مسلمین، معاف کرد.

قرآن مجید جریان تخلف منافقین را در جا به جای این آیات بیان می‌کند، و در قسمت اول می‌فرماید:

- «ای کسانی که ایمان آوردید، شما را چه شده که وقتی گویندتان در راه خدا و برای جهاد بیرون شوید، به زمین سنگینی می‌کنید؟ مگر از آخرت به زندگی دنیا راضی شده‌اید؟

- بدانید بهره گرفتن از دنیا در قبال آخرت جز اندکی نیست! اگر بیرون نیایید، خداوند به عذابی دردناک عذابتان خواهد کرد، و گروهی غیر شما می‌آورد! و شما با تخلف خود او را ضرر نمی‌زنید، و او بر هر چیزی تواناست!» (۳۸ و ۳۹ / توبه)

(۱۷۴) از حنین تا تبوک

در این آیات و آیات بعدش به مؤمنین عتابی شدید و تهدیدی سخت شده است. (در دنباله این آیات خداوند متعال یاری و کمک خود را نسبت به رسول گرامی خود بیان می‌فرماید و جریان اخراج و هجرت پیامبر را یادآوری می‌کند که چگونه کفار قریش او را از مکه بیرون کردند و برای قتل او نقشه کشیدند، و او را تا غار ثور دنبال کردند، ولی خدای مستعان او را با جنودی که برای چشم‌های آنان نامرئی بود، یاری فرمود، و آن‌ها نتوانستند به پیامبر دسترسی پیدا کنند. و این چنین است یاری خدای تعالی که رسول گرامی خود را با آن یاری می‌کند، حتی اگر کسی از مؤمنین به یاری‌اش نشتابد!

سپس چنین دستور می‌فرماید:

- «سبکبار و یا سنگین‌بار به جهاد در آیید! و با مال‌ها و جان‌های خود در راه خدا جهاد کنید! که این برای شما بهتر است، اگر می‌دانستید!» (۴۱ / توبه)

نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک (۱۷۵)

سنگین باری در این آیه کنایه است از وجود موانعی که نگذارد انسان برای جهاد در راه خدا بیرون رود، نظیر کثرت مشاغل مربوط به امور مالی و بازار و غیره، و یا علاقه فراوان به زن و فرزند و خویشان و دوستان، به حدی که دوری و جدایی از آنان را در دل انسان مکروه و ناپسندسازد، و هم‌چنین نداشتن زاد و راحله و اسلحه و هر مانع دیگری که آدمی را از شرکت در جهاد بازدارد. و در مقابل، مراد از سبکباری این است که هیچ یک از این‌ها مانع او نشود. پس این که فرمود در هر دو حال، با این که دو حال متضادند، به سوی جهاد بیرون روند، معنایش این است که در هر صورت و در هر دو حال به جهاد بروید، و هیچ بهانه‌ای را عذر نیاورید، و با مال‌ها و جان‌های خود، یعنی با هر وسیله‌ای که برایتان ممکن است، جهاد کنید!

(۱۷۶) از حنین تا تبوک

ادامه آیه، سرزنش و مذمت منافقینی است که از همراهی کردن با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله برای جنگ تبوک تخلف

ورزیدند:

- «اگر تو ایشان را به چیزی دعوت می‌کردی که نفع مالی مسلم و نقدی می‌داشت، و به دست آوردنش هم آسان بود، به طور مسلم تو را اجابت می‌کردند، و با تو بیرون می‌آمدند، تا به طمع خود برسند، و غنیمتی را که وعده داده باشی به چنگ آورند و لکن تو ایشان را به سفری دور و دراز و کاری دشوار دعوت کردی، لذا درباره آن تناقل ورزیدند.

- به زودی، بعد از آن که از جنگ برگشتید، و ایشان را در تخلفشان سرزنش کردید، به خدا سوگند خواهند خورد که اگر ما استطاعت می‌داشتیم با شما می‌آمدیم. این‌ها با این طریقه‌ای که در امر جهاد اتخاذ کرده‌اند، که هر وقت آسان نقش تخریبی منافقان در جنگ تبوک (۱۷۷)

و پر درآمد باشد شرکت کنند، و هر وقت دور و پر مشقت بود تخلف ورزند و عذرها و سوگندهای دروغین بیاورند، خود را هلاک خواهند کرد!

- و خدا می‌داند که در سوگندشان دروغ‌گویند! (۴۲ / توبه)

حذف منافقین از جنگ تبوک

خدای متعال در قرآن کریم با ذکر معافیت منافقین به وسیله رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله پرده از چهره زشت نفاق بر می‌دارد، و در یک سؤال و جواب، ماهیت پست منافقین، و حکمت و درایت رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله را روشن می‌سازد:

- «خدایت ببخشد! چرا پیش از آن که راستگویان برای مشخص شوند، و

(۱۷۸) از حنین تا تبوک

دروغگویان را بشناسی، اجازه‌شان دادی؟ کسانی که به خدا و روز جزا ایمان دارند برای این که با مال‌ها و جان‌های خویش جهاد کنند از تو اجازه نمی‌خواهند،

آری خداوند پرهیزکاران را می‌شناسد!

تنها کسانی که به خدا و روز جزا ایمان ندارند و دل‌هایشان به شک افتاده و در شک خود سرگردانند، از تو اجازه می‌خواهند.

اگر بنا داشتند بیرون شوند برای آن جنب و جوشی از خود نشان داده و در صدد تهیه لوازم سفر بر می‌آمدند، ولی خدا حرکتشان را مکروه داشت، و به همین جهت بازشان داشت، و گفته شد: با قاعدین بنشینید! اگر با شما بیرون شده بودند در کارتان جز فساد نمی‌افزودند!

و میان شما اراجیف انتشار می‌دادند و فتنه‌جویی می‌کردند و چون در میان شما

حذف منافقین از جنگ تبوک (۱۷۹)

زودباوران نیز بودند، و در نتیجه تحت تأثیر اراجیف آن‌ها قرار می‌گرفتند. و خدا ستمکاران را خوب می‌شناسد!

قبلاً هم فتنه‌جویی کرده بودند و کارها را بر تو آشفته می‌ساختند! تا آن که حق بیامد و امر خدا بر نقشه‌های شیطانی آنان، با وجودی که ایشان کراهت داشتند، غلبه کرد! (۴۳ تا ۴۸ / توبه)

سیاق آیه در صدد بیان این است که - دروغ‌گویی آنان روشن است، و با کوچکترین امتحان فاش می‌شود. مثلاً - اگر اجازه نمی‌دادی دروغ و رسوایی‌شان کشف می‌شد. منظور از خطابیه که به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله شده، تنها و تنها بیان روشنی مطلب و وضوح آن است، و مراد افاده ظهور و وضوح دروغ منافقین است و بس! و این که فرمود: چرا به ایشان اجازه دادی؟ معنایش این است که اگر اجازه نمی‌دادی بهتر و زودتر رسوا

(۱۸۰) از حنین تا تبوک

می‌شدند، و آن‌ها به خاطر سوء سریره و فساد نیت مستحق این معنا بودند. متعاقب آیه، دلیل این امر را بیان می‌کند، چه از آن آیه بر می‌آید که اذن ندادن آن جناب فی نفسه مصلحت نداشته است، بلکه مصلحت اذن دادنش بیشتر بوده است، زیرا اگر اذن نمی‌داد و منافقین را با خود می‌برد، بقیه مسلمانان را هم دچار خیال یعنی فساد افکار می‌کرد، و هم اتحاد و اتفاق آنان را مبدل به تفرقه و اختلاف می‌نمود. پس متعین همین بود که اجازه تخلف بدهد تا با مسلمانان به راه نیفتند و فساد افکار خود را در افکار و عقاید آنان نفوذ ندهند، و میان آنان تفتین و اختلاف ایجاد نکنند، چون همه مسلمانان دارای ایمان محکم نبودند و بعضی از ایشان ایمانشان سست و دل‌هایشان مریض و مبتلا به وسواس بود. این دسته گوش‌هایشان بدهکار سخنان فریبنده آنان، و آماده پذیرش وسوسه‌های آنان بود.

حذف منافقین از جنگ تبوک (۱۸۱)

همه این‌ها در صورتی بود که منافقین در رودبایستی گیر می‌کردند و با مسلمانان به راه می‌افتادند، و اگر صریحا اعلام مخالفت می‌کردند و علنا فرمان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را عصیان می‌نمودند، که خود محذور بزرگ دیگری داشت، و آن این بود که علاوه بر ایجاد دو دستگی، در نافرمانی روی دیگران باز می‌شد.

تحلیلی در مسئله نفاق در مسلمانان اولیه

ممکن است بعضی‌ها پیش خود تصور کنند اگر در آن ایام که ایام جنگ تبوک و بحبوحه شوکت و قدرت اسلام و نفوذ کلمه رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله بود، نفاق منافقین تا این اندازه مشخص و معلوم بود، و افراد آنان تا این اندازه شناخته شده بودند، مسلمانان فریب تفتین‌های آنان را نمی‌خوردند، تا در نتیجه گرفتار اختلاف نمی‌شدند؟!

(۱۸۲) از حنین تا تبوک

لذا می‌گوییم:

اسلام از نظر دیگران مهابت و شوکت داشت، و ملل دیگر آن روز از شوکت آن هراسیده و از شمشیر سپاهیان‌ش به لرزه می‌افتادند، و اما مسلمانان، در میان خود، آن طور که باید و شاید از تعالیم اسلام بهره‌مند نشده بودند، و به وسیله آن دل‌هایشان را از مرض نفاق پاک نکرده بودند، و در نتیجه آن طور که باید دارای وحدت کلمه و عزم راسخ نشده بودند.

آیات مورد بحث، و آیات بعد از آن تا آخر سوره، شاهد این گفتار است.

آری همین مسلمین بودند که در جنگ احد مرض دل‌ها و نفاق درونی خود را اظهار نموده و با این که دشمن در کنار شهر ایشان قرار داشت نزدیک ثلث ایشان پشت به جنگ داده و هرچه دیگران نصیحتشان کردند و هر چه الحاح و اصرار ورزیدند به

تحلیلی در مسئله نفاق در مسلمانان اولیه (۱۸۳)

خرجشان نرفت، و همین خود یکی از عوامل شکست مسلمین در آن روز گردید!

مؤمنین، و مشکلات جنگ

خداوند متعال سپس به مدح مؤمنین واقعی پرداخته و عکس‌العمل آن‌ها را در مقابل مشکلات و دشواری‌های جنگ تبوک بیان می‌فرماید:

«کسانی که به خدا و روز جزا ایمان دارند، برای این که با مال‌ها و جان‌های خویش جهاد کنند، از تو اجازه (معافیت از جنگ) نمی‌خواهند.

- آری، خداوند پرهیزکاران را می‌شناسد!» (۴۴ / توبه)

این آیه یکی از علایم نفاق را که باعث تشخیص مؤمنین از منافقین می‌شود، بیان (۱۸۴) از حنین تا تبوک

می‌کند، و آن این است که منافق از پیغمبر اجازه تخلف از جهاد می‌گیرد، ولی مؤمن در جهاد در راه خدا پیشدستی کرده و هرگز به تخلف راضی نمی‌شود!

خداوند تعالی در این دو آیه می‌خواهد بفرماید که - جهاد در راه خدا، با جان و مال، از لوازم ایمان واقعی و درونی به خدا و روز جزاست، چون چنین ایمانی، آدمی را به تقوی سوق می‌دهد، و مؤمن به خاطر داشتن چنین ایمانی نسبت به وجوب جهاد بصیرتی به دست می‌آورد، و همین بصیرت نمی‌گذارد که در امر جهاد ثاقل و کاهلی کند، تا چه رسد به این که از ولی امر خود اجازه تخلف و معافیت از جهاد بخواهد!!

کارشکنی‌های منافقین در جنگ تبوک

کارشکنی‌های منافقین در جنگ تبوک (۱۸۵)

در پایان آیات، خدای تعالی در شناخت منافقین و معرفی آن‌ها چنین تأکید می‌فرماید:

- «قسم می‌خورم که منافقین، به طور مسلم، از پیش از این جنگ (جنگ تبوک) خواهان فتنه و محنت و اختلاف کلمه و تفرقه در اجتماع شما بودند، هم‌چنان که در جنگ احد، عبدالله بن ابی سلول یک ثلث از جمعیت سپاهیان شما را از صحنه جنگ به طرف مدینه برگردانید، و از یاری رسول الله صلی الله علیه و آله دریغ ورزید!

- آری، همین منافقین هستند که همواره امور را برای تو دگرگونه می‌ساختند و نعل وارونه می‌زدند، و مردم را به مخالفت تو دعوت، و بر معصیت تخلف از امر جهاد تحریک می‌کردند، و یهودیان و مشرکان را بر قتال با مسلمانان بر می‌انگیختند، و در میان مسلمین جاسوسی و خرابکاری‌های دیگر می‌کردند - تا

(۱۸۶) از حنین تا تبوک

آن که حق، آن حقی که باید پیروی شود - بیامد، و امر خدا و آن چه که از دین می‌خواست پیروز گشت و بر خواست‌های شیطانی کافران غالب آمد!» (۴۸/توبه)

در روایات اسلامی آمده که سر کرده این منافقان - عبدالله بن ابی، عبدالله بن نبتل، و رفاعه بن زید بن تابوت - بود که از بزرگان منافقین و از کسانی بودند که علیه اسلام و مسلمین همواره توطئه‌چینی می‌کردند. (نقل از درمنثور) (۱)

توطئه قتل رسول الله در جنگ تبوک

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۱۴۸.

توطئه قتل رسول الله در جنگ تبوک (۱۸۷)

«يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ...!» (۶۴ تا ۷۴ / توبه)

این آیات قرآن یک خصوصیت دیگری از خصوصیات منافقین و زشتی دیگری از زشت‌کاری‌ها و جرایم آنان را ذکر می‌کند، که همواره سعی داشتند با پرده نفاق روپوش روی آن بیندازند و کمال مراقبت را داشتند که مبادا از پرده بیرون بیفتند، و سوره‌ای از قرآن درباره آن نازل شود، و نقشه شوم آنان را نقش بر آب کند:

- «منافقین حذر دارند از این که برایشان سوره‌ای نازل شود، که از آن چه در دل‌هایشان نهفته است، خبر دهد.

- بگو! مسخره کنید که خدا آن چه را که از آن حذر دارید، بیرون خواهد افکند! و اگر از ایشان پرسشی که چه داشتید می‌کردید؟ به طور مسلم خواهند گفت: داشتیم

(۱۸۸) از حنین تا تبوک

تفریح و بازی می‌کردیم، بگو!

- آیا داشتید خدا و آیات او و رسول او را مسخره می‌کردید؟ عذر نیاورید که بعد از ایمانتان کافر شدید! اگر از طایفه‌ای از شما بگذریم، باری طایفه دیگران را به خاطر این که گناه پیشه بودند، عذاب خواهیم کرد! مردان و زنان منافق بعضی از بعض دیگرند، و مردم را به کار زشت و می‌دارند، و از کار نیک نهی می‌کنند، و دست‌های خود را از انفاق در راه خدا بازمی‌دارند. خدا را فراموش کرده‌اند، خدا هم ایشان را فراموش کرده است، آری منافقان فاسقانند! خدا به مردان و زنان منافق و به کفار وعده آتش جهنم داده است، که جاودانه در آنند، و همان برایشان بس است، خدا لعنتشان کرده، و عذابی دارند که جاودانه است...!» (۶۴ تا ۶۸ / توبه)

این آیات نشان می‌دهد که اولاً منافقین جمعیتی زیاد بوده‌اند و طایفه به طایفه و

توطئه قتل رسول الله در جنگ تبوک (۱۸۹)

گروه به گروه، و این گروه‌ها با یک باند دیگری از منافقین ارتباط داشته‌اند. آن‌ها همه دعوی مسلمانی و ایمان داشتند، حتی آن روزی که زبان به کلمه کفر باز کردند و کفر درونی خود را بیرون ریختند.

آیات فوق هم چنین دلالت دارد بر این که همه منافقین برای پیاده کردن نقشه‌ای که با هم ریخته بودند، فعالیت می‌کردند، و در موقع طرح آن به کفر خود تصریح کرده و تصمیم بر امر بزرگی گرفته بودند، که خدای تعالی میان آنان و انجام تصمیم‌شان حایل شد، و امیدشان را ناامید کرد و نقشه‌هایشان و فعالیت‌هایشان همه خنثی گردید.

آیات بیانگر این هستند که پاره‌ای از حرکات و عملیات که از تصمیم خطرناک ایشان حکایت کند از ایشان سر زده بود، که وقتی بازخواست شدند، که چه کاری بود که می‌کردید، بهانه آورده‌اند به عذری که بدتر از گناه بوده است.

(۱۹۰) از حنین تا تبوک

آیات بعد از این دلالت دارند بر این که این واقعه در ایامی اتفاق افتاده بود، که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از مدینه برای رفتن به جنگ تبوک خیمه بیرون زد، و بدان سفر رفت و هنوز برنگشته بود.

خلاصه، از آیات فوق، این قسمت از تاریخ نفاق در اسلام و توطئه آن‌ها روشن می‌گردد، که جماعتی از کسانی که با رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله بیرون آمدند، توطئه‌چینی کردند که آسیبی به آن حضرت برسانند، و در همین موقع بود که به کلمات کفرآمیزی که کفر ایشان را بعد از اسلام آوردن، ثابت می‌کرد، به زبان آورده، و آن را مخفی می‌داشتند، و آن گاه تصمیم گرفتند نقشه‌ای که برای کشتن رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله چیده‌اند پیاده کنند، و یا بدون خبر بر سرش بریزند و یا به نحوی دیگر حضرتش را به قتل برسانند. خداوند کید ایشان را باطل و آن‌ها را رسوا کرد، و پرده از روی اسرار خطرناکشان برداشت.

توطئه قتل رسول الله در جنگ تبوک (۱۹۱)

بعد از آن که مورد بازجویی قرار گرفتند، گفتند:

- ما داشتیم آهسته با هم صحبت و تفریح می‌کردیم!

خدای تعالی به زبان پیغمبرش مورد عتابش قرار داد که شما خدا را مسخره و آیات او و پیغمبرش را استهزا می‌کنید، آن گاه تهدیدشان می‌کند که اگر توبه نکنند، عذاب خواهند داشت، و پیغمبرش را امر می‌کند تا به جهاد علیه ایشان و علیه کفار قیام کند.

در روایات اسلامی (در مجمع‌البیان) نقل شده که:

«این آیه درباره دوازده نفر نازل شده که در عقبه کمین کرده بودند تا وقتی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در مراجعت از تبوک بدان جا می‌رسد، بر سرش بتازند و از پایش در آورند، و لکن جبرئیل رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله را از جریان خبردار کرد، و دستور داد افرادی را بفرستند تا با تازیانه به سر و صورت شتران آنان بزنند.

(۱۹۲) از حنین تا تبوک

در آن موقع عمار یاسر زمام مرکب رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را می‌کشید، و حذیفه آن را از عقب می‌راند و حضرت به حذیفه فرمود:

- بزن به سر و صورت مرکب‌های ایشان! عرض کرد:

- من هیچ یک از ایشان را نمی‌شناسم.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود که این‌ها فلانی و فلانی هستند، و همه آن‌ها را اسم برد. حذیفه عرض کرد: چرا نمی‌فرستید آن‌ها را بکشند! فرمود:

- دوست ندارم فردا عرب بگوید: همین که قدرتی به دست آورد یاران خود را بکشت.» (۱)

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۲۱۷.

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک (۱۹۳)

«فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ...» (۸۱ تا ۸۷ / توبه)

منافقین نه تنها از عدم همراهی رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله در جنگ تبوک اظهار خوشحالی می‌کردند بلکه سعی می‌کردند دیگران را از یاری رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله بازدارند، و دست‌آویز مخالفت‌ها و توطئه‌هایشان گرمی هوا و مشکلات دوری راه و امثال آن بود.

قرآن مجید این صحنه‌ها را چنین بیان کرده است:

- «به جا ماندگان، و آن‌هایی که به جهاد نرفتند، پس از حرکت رسول‌الله از تخلف کردن خود شادمان شدند، و کراهت داشتند که با مال‌ها و جان‌های خود در راه خدا جهاد کنند، و گفتند:

(۱۹۴) از حنین تا تبوک

- در این گرما بیرون نروید!

- بگو! گرمای آتش جهنم سخت‌تر است، اگر می‌فهمیدید!» (۸۱ / توبه)

منافقین به دیگران تلقین می‌کردند و می‌گفتند که رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله را یاری نکنند، و زحمات آن جناب را در حرکت دادن مردم به سوی جهاد خنثی کنند. خدای تعالی آن جناب را دستور می‌دهد که چنین جوابشان دهد که:

- قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا!

یعنی اگر فرار از حرارت و تقاعد ورزیدن شما را از گرما نجات می‌دهد، باری، از حرارتی شدیدتر از آن یعنی حرارت دوزخ نجات نمی‌دهد، و این فرار از حرارت گرمای آسان تابستان شما را دچار آن حرارت شدید می‌سازد.

در آیه بعدی خدای تعالی از نتیجه این خوشحالی‌شان یاد کرده و می‌فرماید:

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک (۱۹۵)

- «با در نظر داشتن آن چه می کردند، و کسب نمودند، لازم است در دنیا کمتر بخندند و خوشحالی کنند و در آخرت بسیار بگریزند و اندوهناک شوند!» (۸۲/توبه)

یعنی آثار اعمال آن‌ها موجب این شد که باید کم بخندند و بسیار بگریزند. در واقع، آن کارها که کردند دو اثر به جای گذاشت، یکی راحتی و خوشحالی در چند روز مختصری که از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله تخلف کرده بودند، و یکی ذلت و خواری در نزد خدا و رسول و همه مؤمنین در مابقی عمر و زندگی دنیا، و حرارت آتش دوزخ در قیامت و بعد از مرگ! آیه بعدی خطاب به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید:

- «اگر خداوند تو را به سوی دسته‌ای از آنان بازگردانید، و برای بیرون شدن از تو اجازه خواستند، بگو، هرگز با من بیرون نخواهید آمد، و هرگز با من با دشمن (۱۹۶) از حنین تا تبوک

کارزار نخواهید کرد، چون شما نخستین بار به تقاعد رضایت دادید، پس با واماندگان بنشینید!» (۸۳ / توبه) سپس رسول گرامی خود را دستور می‌دهد که:

- «هیچ وقت بر احدی از آنان که بمیرد، نماز مگذار، و بر قبرش مایست! چه ایشان به خدا و رسولش کافر شدند و به حالت فسق مردند... چون سوره‌ای نازل شود که:

- به خدا ایمان بیاورید و با رسولش به جهاد بروید، توانگران آن‌ها از تو اجازه می‌خواهند و می‌گویند:

- بگذار با واماندگان باشیم! راضی شده‌اند که قرین زنان و زمین گیران باشند! و خدا بر دل‌هایشان مهر زده، و در نتیجه نمی‌فهمند... به زودی همین که به سوی

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک (۱۹۷)

ایشان بازگردید برایتان به خدا سوگند می‌خورند تا از ایشان صرف نظر کنید، و شما از ایشان صرف نظر کنید که ایشان پلیدند، و جایشان به کیفر آن چه می‌کردند، جهنم است! برایتان سوگند می‌خورند که از ایشان راضی شوید، به فرضی هم که شما راضی شوید، خدا از مردم فاسق راضی نمی‌شود!!» (۸۴ تا ۹۶ / توبه)

این آیات نهی می‌کند رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را از این که نماز میت بخواند برای کسی که منافق بوده باشد، و از این که کنار قبر آن‌ها بایستد، زیرا آن‌ها کفر ورزیدند و فاسق شدند، و بر همین فسق خود نیز مردند!

از همه این موارد بر می‌آید که کسی که به خاطر احاطه و استیلائی کفر در دلش فاقد ایمان به خدا گشت، دیگر راهی به سوی نجات ندارد، و هم‌چنین استغفار جهت منافقین و نماز خواندن بر جنازه‌های ایشان و ایستادن در کنار قبور آن‌ها و طلب مغفرت کردن، لغو و بی‌نتیجه است!

(۱۹۸) از حنین تا تبوک

از این جا می‌توان فهمید که در صدر اسلام، رسول گرامی خدا بر جنازه مؤمنین نماز می‌خوانده است، و در کنار قبور آن‌ها می‌ایستاد و طلب مغفرت و دعا می‌کرد.

در روایات اسلامی (در درّ منثور) آمده است که جنگ تبوک آخرین جنگی بود که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در آن شرکت جست، و آن را غزوه حر و غزوه عسره نیز نامیده‌اند.

در روایت دیگر آمده که: «رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در شدت حرارت به سوی جنگ تبوک بیرون شد. مردی از بنی سلمه خطاب به مردم کرده و گفت: در این شدت گرما از شهر و خانه‌های خود بیرون نروید. خداوند در پاسخش آیه‌ای نازل کرد و فرمود: «بگو آتش جهنم حرارتش شدیدتر است!» (۱)

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۲۷۰.

تبلیغات و کارشکنی منافقان در جنگ تبوک (۱۹۹)

ساعات عسرت و دشواری جنگ تبوک

«لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ!» (۱۱۷ / توبه)

در روایات اسلامی (در مجمع‌البیان) آمده که این آیه در واقعه جنگ تبوک و آن شدایدی که مسلمانان در آن جنگ دیدند، نازل شده است، که حتی بعضی از ایشان تصمیم گرفتند برگردند، ولی لطف خدا ایشان را دستگیری کرد. در آن جنگ هر ده نفر از مسلمانان یک شتر داشتند، و به نوبت یکی پس از دیگری بر (۲۰۰) از حنین تا تبوک

آن سوار می‌شدند، و آذوقه‌شان هم آرد جو با سبوس، و تعدادی خرما کرم خورده، و روغن گندیده بود، و چند نفری از ایشان مختصر خرمایی که داشتند در میان خود بدین طریق مورد استفاده قرار می‌دادند که وقتی گرسنگی به ایشان فشار می‌آورد، یک دانه خرما را هر یک به دهان گذاشته و می‌مکید تا مزه آن را احساس کند، و آن گاه در می‌آورد و به دیگری می‌داد، و هم‌چنین تا به آخر آن را دهان گذاشته، و یک جرعه آب روی آن می‌خوردند، تا می‌ماند هسته‌اش.

خداوند متعال در این آیه قسم یاد می‌کند به این که به رحمت خود به سوی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله و مهاجرین و انصار و (نیز آن سه تن که تخلف کرده بودند) بازگشت.

اما، بازگشت خدا بر مهاجر و انصار برای این بود که ایشان در ساعت عسرت دست از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله بر نداشتند. و مقصود از ساعت عسرت همان ایامی است که رسول ساعات عسرت و دشواری جنگ تبوک (۲۰۱)

خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به سوی تبوک حرکت می‌کرد، و مهاجرین و انصار نخست دل بعضی از ایشان دچار لغزش گردید، و از حق‌گریزان شد، و چون دنباله آن لغزش را نگرفتند و به هوای نفس گوش ندادند و حرکت کردند، لذا خداوند از ایشان درگذشت، که او به ایشان رؤوف و مهربان است!

اما، بازگشت از آن سه نفر، از این قرار بود که وقتی کارشان به سختی کشید و زمین به همه فراخی‌اش برایشان تنگ شد، و دیدند که احدی از مردم با ایشان حرف نمی‌زند و سلام و علیک نمی‌کند، و حتی زن و فرزندشان هم با ایشان حرف نمی‌زنند، آن وقت یقین کردند که جز خدا و توبه به درگاه او هیچ پناهگاهی نیست، و خدا از ایشان درگذشت، و به رحمت خویش به ایشان بازگشت فرمود تا ایشان توبه کنند و او قبول نماید!

(۲۰۲) از حنین تا تبوک

(شاید غرض اصلی آیه بیان گذشت خدا از آن سه تن متخلف بود و گذشت از مهاجر و انصار، و حتی گذشت از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله صرفاً به منظور دلخوشی همان سه نفر ذکر شده است، تا از آمیزش و خلط با مردم خجالت نکشند، و احساس کنند که فرقی میان آنان و سایر مردم نیست، و ایشان و همه مردم در یک جهت شرکت دارند، و آن جهت این است که خدا به رحمت خود از همه آن‌ها در گذشته است، و در این معنا ایشان کمتر از سایرین و سایرین بالاتر از ایشان نیستند.)

در دنباله آیه خداوند تعالی می‌فرماید:

- «و ایشان را حقی نیست که به خاطر اشتغال به خود از آن جناب غافل باشند و صرف نظر کنند، و در مواقع خطر در جنگ‌ها

و در سختی‌های سفر ترکش گویند، و خود سرگرم لذایذ زندگی باشند!» (۱۲۰ / توبه)

ساعات عسرت و دشواری جنگ تبوک (۲۰۳)

این آیه، حق تخلف از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را از اهل مدینه و اعرابی که در اطراف آن هستند، سلب می‌کند، و سپس خاطر نشان می‌سازد که خداوند در مقابل این سلب حق برایشان در برابر مصیبتی که در جهاد ببینند، از قبیل گرسنگی و عطش و تعب، و در برابر سرزمینی که ببینند، و بدان وسیله کفار را به شدت خشم دچار سازند، و یا هر بلایی که بر سر آنان بیاورند، یک عمل صالح در نامه عملشان می‌نویسد:

«هزینه‌ای که در این راه خرج می‌کنند، چه کم و چه زیاد، و هم‌چنین هر وادی را که ببینند، برای آنان نوشته می‌شود، و نزد خدا محفوظ می‌ماند، تا به بهترین پاداش جزا داده شوند!» (۱۲۱ / توبه)

(۱)

۱- المیزان ج: ۱۸، ص: ۳۴۳.

(۲۰۴) از حنین تا تبوک

تأمین‌کنندگان منابع مالی و جانی جنگ

«إِنُّوْا بِاللَّهِ وَرَسُوْلِهِ وَانْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ...!» (۷ / حدید)

در این آیات، خدای سبحان دستور مؤکد می‌دهد که مسلمین در راه خدا و مخصوصاً در جهاد انفاق کنند.

«و از شما آنان که قبل از فتح انفاق کردند، و کارزار نمودند، با دیگران برابر نیستند، و آنان درجه‌ای عظیم‌تر دارند...!» (۱۰ / حدید)

تأمین‌کنندگان منابع مالی و جانی جنگ (۲۰۵)

همین خود مؤید آن قولی است که می‌گوید آیه شریفه در جنگ تبوک نازل شده است:

«به خدا و رسولش ایمان بیاورید، و از مال‌هایی انفاق کنید که شما را در آن جانشین دیگران ساخت، و آن کسان که ایمان آوردند و انفاق کردند در راه خدا، آن‌ها را پاداشی بزرگ باشد!» (۷ / حدید)

در آیه بعدی می‌فرماید:

«شما خلیفه خدا (یا خلیفه نیاکان خود) در اموال هستید، باید بدانید که انفاق بدون ایمان به خدا ارزشی و اجری ندارد، آن انفاق اجر و ارزشی دارد که توأم با ایمان باشد!» (۷ / حدید)

آیه بعدی می‌فرماید:

(۲۰۶) از حنین تا تبوک

«و چرا باید در راه خدا انفاق نکنید؟ با این که میراث آسمان‌ها و زمین از آن خداست، و از شما، آنان که قبل از فتح انفاق کردند و پیکار نمودند، با دیگران برابر نیستند، آنان درجه عظیم‌تری دارند، تا کسانی که بعد از فتح انفاق نمودند و کارزار کردند. البته خدا به هر دو طایفه وعده احسان داده است و خدا به آن‌چه می‌کنید خبیر است!» (۱۰ / حدید)

می‌خواهد بفرماید بین این دو طایفه تساوی نیست، و این دو طایفه عبارتند از کسانی که قبل از جنگ انفاق کردند و در جنگ هم شرکت کردند؛ و کسانی که بعد از پایان جنگ انفاق کردند.

فتوحی که بدان در آیات اشاره شده، به طوری که گفته‌اند، فتح مکه یا فتح حدیبیه است. و این که قتال را عطف بر انفاق کرده، خالی از این اشاره و بلکه دلالت نیست که

تأمین کنندگان منابع مالی و جانی جنگ (۲۰۷)

مراد به انفاق در راه خدا، که در آیات مردم را به انجام آن تشویق فرموده، انفاق در جهاد است! و گویا آیه شریفه در این مقام است که این معنا را بیان کند که در انفاق در راه خدا هر چه قدر بیشتر عجله شود نزد خدا محبوب تر است و منزلت و اجرش بیشتر است.

و خلاصه، آیه شریفه در مقام تربیت انسان‌هاست، و می‌خواهد توصیه نماید به عمل خیر، و از آن جمله توصیه می‌کند به این که انفاق را به خاطر این که خیر است و مرضی خدا، دوست بدارند و در آن عجله کنند، و چون مردردانی نباشند که صبر می‌کنند تا وقتی که پیروزی قطعی شد، آن وقت دست به جیب ببرند. (۱)

۱- المیزان ج: ۳۷، ص: ۳۱۳.

(۲۰۸) از حنین تا تبوک

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می‌دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صداها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه
 ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...
 د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای
 و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)
 ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...
 ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۱۱ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران ۲۳۳۳۰۴۵ (۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام: - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رهایی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را ببدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی

همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

